

Хмельницький національний університет
 Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
 Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)

Освітній рівень

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
 МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Назва теми

Галузь знань - 05 Соціальні та поведінкові науки

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність - 053 Психологія

Шифр і назва спеціальності

Шифр 24362

номер НП

Виконав: студент II курсу, групи ППм-23-1 Богдан КОСТЮКЕВИЧ

Підпис

Ініціали, прізвище

Керівник: доктор філософ. наук, професор Валентина АФАНАСЕНКО

Підпис

Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки
 доктор психологічних наук, професор

Таїсія КОМАР

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

од 27 грудня 2024 р.

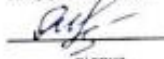
Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
 Кафедра психології та педагогіки
 Освітній рівень другий (магістерський)
 Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
 Спеціальність 053 «Психологія»
 Освітня програма освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології та педагогіки

 Таїсія КОМАР

протокол № 5 від 14 грудня 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ Богдана КОСТЮКЕВИЧА

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів»
 Керівник кваліфікаційної роботи: Валентина АФАНАСЕНКО, доктор філософських наук, професор кафедри психології та педагогіки
 Затверджено наказом ректора університету від 26 серпня 2024 р. № 60
2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 2 грудня 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: тест "Діагностика комунікативного контролю" (м. Снайдер), методика оцінки самоконтролю у спілкуванні (М. Снайдер), опитувальник методики «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна та Н. Епштейна, тест самооцінки стресостійкості С. Коухена та Г. Вілліансона
4. Зміст кваліфікаційної роботи: Вступ, РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ; 1.1. Сутність та підходи до вивчення комунікативної компетентності та комунікативних здібностей; 1.2. Професійна комунікація психологів як предмет психологічних досліджень; 1.3. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів; Висновки до розділу. РОЗДІЛ 2; ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ; 2.1 Організація, цілі та завдання дослідження, 2.2 Аналіз результатів дослідження, 2.3 Методичні рекомендації викладачам щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів. Висновки до розділу. Висновки, Перелік джерел посилання.
5. Перелік графічного матеріалу: 6 таблиць, 5 рисунків.

• Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

Дата видачі завдання 14 грудня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань	До 02 січня 2024 р.	виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми	До 03 березня 2024 р.	виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи	До 01 вересня 2024 р.	виконано
4	I розділ кваліфікаційної роботи	До 10 вересня 2024 р.	виконано
5	II розділ кваліфікаційної роботи	До 01 жовтня 2024 р.	виконано
6	Загальні висновки	До 01 листопада 2024 р.	виконано
7	Оформлення кваліфікаційної роботи	До 01 грудня 2024 р.	виконано
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи	08 листопада 2024 р.	виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	16 грудня 2024 р.	виконано

Здобувач Богдан КОСТИОКЕВИЧ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник роботи Валентина АФАНАСЕНКО
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів»

Здобувач Богдан КОСТЮКЕВИЧ

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Валентина АФАНАСЕНКО

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна робота включає 77 сторінок, 6 таблиць, 5 рисунків, перелік джерел посилання складає 46 найменувань.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікативна компетенція, професійна комунікація, психологічні аспекти професійної компетентності.

Об'єктом дослідження є комунікативна компетентність майбутніх психологів.

Предметом дослідження є психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.

За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації викладачам щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів

Отримані в процесі дослідження наукові результати будуть використані в навчально-виховному процесі для формування навичок професійної комунікації та підвищення готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності.

Дипломник Богдан КОСТЮКЕВИЧ

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 2 грудня 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	7
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	7
1.1. Сутність та підходи до вивчення комунікативної компетентності та комунікативних здібностей	7
1.2. Професійна комунікація психологів як предмет психологічних досліджень	15
1.3. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів	23
Висновки до розділу	31
РОЗДІЛ 2	33
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	33
2.1 Організація, цілі та завдання дослідження	33
2.2 Аналіз результатів дослідження	43
2.3 Методичні рекомендації викладачам щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів	52
Висновки до розділу	65
ВИСНОВКИ	67
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	Error! Bookmark not defined.

ВСТУП

Актуальність теми розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів зумовлена зростаючими вимогами до їх професійної підготовки в умовах сучасного суспільства. Успішне функціонування психолога вимагає не лише ґрунтовних теоретичних знань і практичних навичок, а й здатності самостійно адаптуватися до мінливих соціально-професійних умов. З огляду на зростання кількості нестандартних ситуацій, в яких бракує часу або інформації, майбутнім фахівцям важливо розвивати навички ефективної комунікації та ухвалення рішень. Комунікація є основним видом діяльності психолога і виявляється у передачі історичного досвіду, накопиченого людством у сфері знань, взаємовідносин людей, організації навчально-виховної діяльності, у виховному і розвиваючому впливі на учнів. Непідготовленість до спілкування часто призводить до різних труднощів психологічній діяльності.

Комунікативна компетентність як професійно необхідна якість психолога є основною складовою його професійної компетентності і розглядається як базова, ключова компетенція, яку повинен мати психолог.

Професія психолога вимагає здатності вступати в продуктивний контакт із клієнтами, вирішувати різноманітні комунікативні задачі, встановлювати та підтримувати стійкі міжособистісні зв'язки. На думку багатьох науковців, комунікативна компетентність є основою професіоналізму психолога, оскільки саме спілкування становить ядро його професійної діяльності. Оволодіння як вербальними, так і невербальними засобами спілкування допомагає майбутнім психологам забезпечити якісну взаємодію, що є важливим для надання ефективної психологічної підтримки. Без розвинених комунікативних навичок психологу складно вирішувати професійні завдання, які вимагають взаємодії з різними категоріями людей. Формування цієї компетентності в навчальному процесі дозволяє студентам підготуватися до реальних викликів у професії. Також це

сприяє не лише їхньому професійному, а й особистісному зростанню, що забезпечує гнучкість і адаптивність у майбутній діяльності. Таким чином, дослідження шляхів розвитку комунікативної компетентності має важливе практичне значення для навчання та підготовки психологів до ефективної роботи в сучасних умовах.

Різні аспекти професійного становлення майбутніх психологів детально розглянуто у дослідженнях таких українських науковців, як Г. Балл, О. Бондаренко, С. Васьківська, Ж. Вірна, П. Горностай, Т. Говорун, Є. Заїка, О. Іванова, О. Кокун, Н. Коломінський, С. Максименко, В. Панок, Ю. Приходько, Л. Уманець, Н. Шевченко, Н. Чепелева та Т. Яценко. Дані автори досліджують основні етапи професійного розвитку психологів, особистісні та професійні якості, необхідні для успішної кар'єри в психології.

Комунікативна компетентність як психологічний інструмент комунікації представлена в працях З. Адамська О., Бацилева І. Пузь, І.Іванова, Т.Корень. Вчені акцентують на значенні комунікативних навичок для ефективної професійної взаємодії психологів з клієнтами.

Професійне спілкування психологів та розвиток комунікативної компетентності досліджували Г. Балл, М. Заброцький, В. Кан-Калік, Я.Коломінський, Т.Корніяка, К.Крикля, О.Низовець. Вони підкреслюють, що комунікативні здібності дозволяють психологу ефективно розв'язувати професійні завдання, допомагати клієнтам і налагоджувати контакт. Дані науковці відзначають важливість тренування комунікативних вмінь у студентів для їх майбутньої діяльності.

Об'єктом дослідження є комунікативна компетентність майбутніх психологів.

Предметом дослідження є психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність та підходи до вивчення феномена комунікативної компетентності у науковій літературі.
2. Розглянути психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.
3. Дослідити рівні розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.
4. Розробити методичні рекомендації викладачам щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.

Гіпотеза дослідження: готовність майбутніх психологів до професійної діяльності значно покращиться за умови врахування в навчально-виховному процесі психологічних особливостей розвитку їх комунікативної компетентності.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження); *емпіричні* (тестування та анкетування студентів); *методи кількісної та якісної обробки даних*.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій викладачам щодо ефективного розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів, які можуть бути використані в навчально-виховному процесі для формування навичок професійної комунікації та підвищення готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності.

Експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження проводилось на базі Хмельницького національного університету. В ньому взяли участь 50 студентів, з них 26 студентів першого та 24 студенти третього курсів спеціальності «Психологія».

Апробація результатів дослідження відбувалась шляхом публікації статті в збірнику наукових праць студентів «Науковий пошук молодих дослідників» ДЗ «Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 2024 р.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків та переліку джерел посилання.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Сутність та підходи до вивчення комунікативної компетентності та комунікативних здібностей

Комунікативна компетентність передбачає володіння сучасними технологіями, пов'язаними з трьома компетенціями, дуже важливими для викладача:

- культура комунікації при сполученні з людьми;
- умінням отримувати інформацію у своїй предметній галузі, перетворюючи її у змісті навчання та використовуючи для самоосвіти;
- вміння передавати свою інформацію іншим.

Комунікація - процес, ширший, ніж спілкування. Комунікація – процес передачі інформації будь-кому та способи спілкування, що дозволяють передавати та приймати різноманітну інформацію. Мета комунікації – забезпечити розуміння отриманої та переданої інформації. Компетентний – належний, знаючий, обізнаний, авторитетний у якійсь галузі[5,с.13].

Комунікативна компетенція – уміння будувати ефективну мовленнєву діяльність та ефективне мовленнєве поведінка, які відповідають нормам соціальної взаємодії, властивим конкретному етносу[40].

Комунікативна компетенція – це знання, вміння та навички, необхідні для розуміння чужих і породження власних програм мовної поведінки, адекватної ситуаціям спілкування[4,с.143]. Комунікативна компетенція передбачає володіння всіма видами мовної діяльності, вміння перемикатися у процесі спілкування з одного стилю на інший залежно від умов спілкування, на тлі якого

цілеспрямовано формуються спеціальні знання та вміння, що забезпечують професійну компетенцію особистості

Попит на психологічну допомогу зростає, і тому професійний психолог повинен бути готовим до якісної та ефективної комунікації з клієнтами. Важливим елементом у його роботі є розвинені комунікативні навички, які сприяють встановленню довіри, глибшому розумінню потреб та проблем клієнта, а також знаходженню шляхів їхнього вирішення. Дослідження комунікативних навичок психолога дозволяє оцінити, наскільки результативно він взаємодіє з клієнтами, враховуючи різні стилі сприйняття та реакції на інформацію. Це вивчення також допомагає виявити потенційні труднощі в процесі спілкування, щоб розробити ефективні методики для підвищення комунікативної компетентності. Комунікативні здібності психолога є багаторівневою системою, що входить як до загальної структури людських здібностей, так і до його особистісних характеристик[41,с.138]. Сама концепція "комунікативних здібностей" з'явилася відносно нещодавно, у ХХ столітті, і стала предметом численних наукових досліджень. Сьогодні існує різноманіття теоретичних та експериментальних підходів до їх вивчення. Це спричинило появу численних тлумачень і значень поняття "комунікативні здібності". У науковій літературі зустрічаються терміни "комунікативна компетентність" та "комунікативні здібності" для позначення здатності людини ефективно спілкуватися з іншими людьми, хоча їхній зміст не завжди збігається[7,с.21].

Комунікативна компетентність — це багатогранне поняття, що включає знання, навички та вміння, необхідні для успішної взаємодії в різних комунікативних ситуаціях. Вона охоплює не лише володіння вербальними та невербальними способами вираження думок, але й здатність чітко формулювати ідеї, уважно слухати й розуміти співрозмовника. Також важливими аспектами є вміння вести діалог, вирішувати конфлікти і враховувати соціокультурний

контекст спілкування. У психології комунікативну компетентність часто розглядають як інтегральну характеристику, що складається із знань, здібностей і навичок, які дозволяють людині ефективно спілкуватися[42,с.48].

У наукових дослідженнях виділяють три основні компоненти цієї компетентності.

Перший — когнітивний компонент, який охоплює знання мови, граматики, норм мовленнєвого етикету й культури спілкування.

Другий — емоційний компонент, що включає емпатію, чутливість до співрозмовника і здатність розпізнавати невербальні сигнали.

Третій — поведінковий компонент, що відображає здатність до активної комунікації, комунікативний контроль, ініціативність та організаторські якості. Такий структурний підхід допомагає глибше зрозуміти роль комунікативної компетентності в міжособистісних стосунках і професійній діяльності психологів[45].

Комунікативна компетентність психолога — це складна, цілісна професійно-особистісна якість, яка визначає його професійний шлях і становлення як спеціаліста. Вона є ключовою для здатності психолога ефективно вирішувати різні комунікативні завдання, що виникають у психодіагностиці, консультативній, психокорекційній та просвітницькій діяльності. Комунікативні здібності, як складова компетентності, відображають уміння людини активно й продуктивно взаємодіяти з оточенням. Вони включають здатність до вербального і невербального спілкування, уміння розуміти та інтерпретувати мову тіла, а також формувати стійкі позитивні стосунки з іншими. Слід відмітити що дані здібності мають психологічний характер і забезпечують основні навички ефективної взаємодії. До них належать емпатія, чутливість до співрозмовника, переконливе вираження своїх думок, здатність зберігати контакт у складних ситуаціях. Комунікативні здібності можна розглядати як природні й набуті навички, що

включають використання різноманітних засобів спілкування: мови, міміки, жестів та інших. Важливим аспектом є здатність аргументовано висловлювати свої думки й приймати адекватні рішення в конфліктних чи напружених моментах. Отже, комунікативна компетентність є комплексом знань і навичок, необхідних для успішного спілкування, тоді як комунікативні здібності забезпечують їхню реалізацію в професійній практиці[1,с.51].

Комунікативна компетенція розглядається як структурна освіта, що включає такі види: мовна, дискурсивна, культурознавча, риторична, соціальна, стратегічна, предметна і професійна компетенції. Кожен рівень, у свою чергу, включає набір знань, умінь і навичок, необхідних для вільної та ефективної мовної діяльності:

- мовна компетенція – знання про мову, що вивчається за її рівнями: фонетика, лексика, склад слова та словотворення, морфологія, складні речення, основи стилістики тексту; вміння користуватися всіма одиницями та засобами мови відповідно до її норм;

- дискурсивна компетенція – знання про особливості перебігу мовної події та вміння керувати ним;

- культурознавча компетенція – усвідомлення мови як форми вираження національної культури, знання про взаємозв'язок мови та історії народу, про національно-культурну специфіку мови; володіння нормами мовного етикету, культурою міжнаціонального спілкування;

- риторична компетенція – знання про риторичні моделі створення текстів та здатність усвідомлено створювати, вимовляти та рефлексувати авторсько-адресний текст риторичного жанру відповідно до мети та ситуації суспільної мови.

- соціальна компетенція-проявляється в бажанні та вмінні вступати в комунікацію з іншими людьми, у здатності орієнтуватися в ситуації спілкування

та будувати висловлювання відповідно до комунікативного наміру того, хто говорить і ситуацією.

- стратегічна (компенсаторна) компетенція – це компетенція, за допомогою якої учень може заповнити прогалини у знанні мови, а також мовний та соціальний досвід спілкування в іншомовному середовищі.

- предметна компетенція – це здатність орієнтуватися у змістовному плані спілкування у певній сфері людської діяльності.

- професійна компетенція, що набувається під час навчання. Вона забезпечує здатність до успішної професійної діяльності та включає:

- знання в галузі дидактики, методики, психології, лінгвістики та інших наук, значущих для професійної діяльності психолога;

- вміння організовувати навчальну діяльність учнів та керувати такою діяльністю[6,с.156].

Різні підходи до визначення комунікативних здібностей пропонують різноманітні аспекти їхнього вивчення, розкриваючи багатогранність цього поняття. У психолінгвістичному підході акцент зроблено на мовних аспектах спілкування, що включають розуміння та використання мовних конструкцій, семантичні та синтаксичні навички, а також здатність до адекватної реакції на повідомлення. Соціокультурний підхід підкреслює важливість соціального й культурного контексту, враховуючи вплив цінностей, норм і культурної чутливості в комунікації[43,с.241]. Психологічний підхід акцентує увагу на особистісних особливостях, таких як емоційна компетентність, емпатія та рівень самосвідомості, які визначають якість комунікативної взаємодії. Когнітивний підхід орієнтується на дослідження пізнавальних процесів, що підтримують ефективну комунікацію, зокрема аналітичні здібності, критичне мислення та проблемне рішення. Водночас, у зарубіжній психології різні школи зробили свій внесок у розвиток поглядів на комунікативні здібності. Зокрема, психоаналіз (3.

Фройд, К. Юнг, А. Адлер) вивчав несвідомі фактори, які впливають на комунікацію. Біхевіоризм (Р. Кеттелл, Л. Терстоун, Ч. Спірмен) звернув увагу на роль поведінкових аспектів. Гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерс) акцентувала значення самореалізації й автентичності, а гештальтпсихологія (М. Вертгеймер, С. Келер, К. Коффка, Ф. Перлз) досліджувала цілісне сприйняття у взаємодії. А. Адлер визначає комунікативні здібності як вроджене поєднання індивідуальних характеристик, які визначають, як людина компенсує свої недоліки, впливаючи на її життєві цілі та стиль. Р. Кеттелл, Л. Терстоун та Ч. Спірмен досліджують вимірювання, оцінку та розвиток комунікативних здібностей у навчанні, вказуючи на їх зв'язок з біологічними та когнітивними процесами. На думку А. Маслоу та К. Роджерса, людина має вроджену тенденцію до розвитку та самореалізації, тому комунікативні здібності вони пов'язують з прагненням особи виявити свої потенційні можливості. Вони вважають, що активна комунікація є способом самовираження та самоактуалізації[43,44,45]. Г. Міллер і М. Кнепп підходять до поняття комунікативних здібностей через призму особистісного контролю, стверджуючи, що міжособистісна поведінка є результатом комунікації. Вони аналізують ці здібності в контексті взаємодії, розглядаючи такі аспекти, як досягнення цілей у спілкуванні, імпровізація, контроль емоцій та адаптація до змін. Дослідження М. Ролофа охоплюють різноманітні аспекти міжособистісної комунікації, включаючи сприйняття інформації, емоційні прояви та невербальну взаємодію. Він підкреслює значення контексту, у якому відбувається спілкування, та вплив соціальних, культурних і індивідуальних чинників на інтерпретацію повідомлень. М. Ролоф також вивчає, як комунікативні навички впливають на відносини між людьми і загальну задоволеність від спілкування. Однією з його значущих розробок є теорія активного слухання, яка акцентує на важливості уважного сприйняття інформації для покращення якості комунікації[46].

Загалом, аналіз міжнародних досліджень свідчить про те, що комунікативні здібності є важливим аспектом, що визначає здатність людини адаптуватися до життя в суспільстві.

Багато вітчизняних вчених, таких як В. Лісова, О. Рибалко, О. Дрозд, М. Іщенко, О. Макарова, І. Покотило, Н. Данилевич, Т. Кравцова, Б. Першина, М. Коломієць, О. Кісельова, Ю. Кравець та інші, досліджували зв'язок між комунікативними здібностями психологів і їх професійною діяльністю. В. Лісова підкреслює, що взаємодія з клієнтами є основним елементом роботи психолога, а комунікативна компетентність є критично важливою для успіху в цій сфері. Вона розглядає компоненти комунікативної компетентності, зокрема мовленнєву, соціальну та стратегічну компетенції, а також невербальні аспекти взаємодії[22,с.73]. В.Лісова акцентує увагу на тому, як комунікативні навички впливають на професійну діяльність психолога, зокрема на здатність розуміти потреби клієнтів, налагоджувати довірчі стосунки та виявляти невербальні сигнали. Вона зазначає, що розвиток цих навичок є важливим етапом у підготовці майбутніх фахівців. Психологічна допомога та консультування вимагають високого рівня комунікативної компетентності, оскільки важливо встановити довірчі відносини з клієнтом і чітко пояснити складні психологічні концепції[22]. О. Рибалко також досліджує роль комунікативних здібностей у професійній діяльності психологів. Він вважає, що ці здібності є важливою складовою професійної компетентності, оскільки успіх роботи психолога залежить від вміння ефективно спілкуватися з клієнтами та колегами. Рибалко виділяє ключові комунікативні навички, такі як слухання, безконфліктне спілкування, вміння проявляти емпатію та використовувати невербальні засоби спілкування[34,с.53]. Дослідження, проведене О.Рибалком серед психологів різних спеціалізацій, показало, що високий рівень комунікативних здібностей позитивно впливає на їх професійну діяльність і взаємини з клієнтами. Однак недостатній рівень розвитку

цих здібностей може стати на заваді успіху в професії. Рибалко підкреслює, що комунікативні навички є основою професійної компетентності психолога, адже вони сприяють ефективній взаємодії з клієнтами і вирішенню їх проблем[34]. О. Запорожець наголошує на важливості постійного розвитку комунікативних здібностей у студентів психологічних факультетів, розглядаючи різні аспекти формування цих навичок. Він аналізує важливість розвитку мовленнєвої компетенції, навичок активного слухання та ефективного використання невербальних засобів комунікації[11,с.272]. І. Іваненко вважає, що в структурі комунікативних здібностей слід виокремити такі складові, як комунікабельність, психологічна вибірковість, практична спрямованість розуму, критичність, такт у спілкуванні, суспільна енергійність і здатність до організаторської діяльності. Такі навички є важливими для успішного виконання професійних обов'язків психолога і взаємодії з клієнтами в процесі роботи[12,с.170].

Посилення ролі комунікації у світі, усвідомлення високого потенціалу її впливу на життя суспільства активізують вивчення комунікативного впливу. Потужним знаряддям комунікативного впливу є мова. Мовні ресурси дозволяють не просто описувати будь-яку ситуацію зовнішнього світу, а й інтерпретувати її, управляти сприйняттям ситуації і нав'язувати їй позитивну або негативну оцінку. У процесі комунікації люди постійно обмінюються різноманітною інформацією – думками, оцінками, емоціями. Оскільки будь-яка інформація що надходить до людини надає той чи інший вплив на його поведінку, судження, установки, почуття, комунікацію та завжди передбачає вплив. З появою нових інформаційних технологій та зростанням медіатизації суспільства проблема комунікативного впливу постає як ніколи гостро[12].

Отже, результати досліджень, проведених як в Україні, так і за кордоном показують що комунікативні здібності становлять ключову складову професійної компетентності психологів. Вони є необхідними для успішної взаємодії з

клієнтами та колегами, дозволяючи ефективно вирішувати конфлікти та досягати цілей професійної діяльності.

1.2. Професійна комунікація психологів як предмет психологічних досліджень

Розвиток комунікативних навичок є важливою темою в теоретичній та практичній психології. Ця проблема особливо актуальна в підготовці майбутніх психологів, адже багато труднощів, з якими вони стикаються, пов'язані з недостатніми знаннями та вміннями в сфері спілкування. Дослідження показують, що комунікативна компетентність є однією з ключових навичок, які повинен мати психолог на будь-якому етапі свого навчання. На думку О. Низовець компетенція – це готовність використовувати засвоєні знання, уміння і навички, а також способи діяльності в житті для вирішення практичних і теоретичних завдань, а поняття компетентність дослідник розглядає як володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає її особистісне ставлення до цієї компетенції й предмета діяльності [25,с.129].

Професійна комунікація є критично важливим елементом діяльності будь-якого фахівця. Вона забезпечує обмін важливою професійною інформацією та досвідом, а також сприяє організації спільної діяльності працівників. Для спеціальностей, пов'язаних із комунікацією, здатність ефективно спілкуватися є ключовою для досягнення успіху в роботі. В умовах сучасності, коли кількість комунікативних зв'язків зростає, а нові інформаційні технології активно впроваджуються в професійну практику, виникає потреба у нових підходах до розвитку професійного спілкування[]. С. Солдчук визначає професійне спілкування як процес створення та підтримки контактів, які необхідні для

досягнення професійно значущих цілей. Цей процес передбачає відповідальність за реалізацію поставлених завдань. У широкому контексті професійне спілкування охоплює комунікативні навички, уміння та якості, характерні для спеціалістів. Важливо зазначити, що професійна комунікація служить не лише для обслуговування діяльності, а й є її невід'ємною частиною[36,с.339]. Специфіка комунікативного аспекту професійного спілкування полягає в характері інформації, яка передається. Вона має професійний зміст, що відображає особливості конкретної діяльності. Інтерактивна складова професійної комунікації передбачає свідомий вибір фахівцем способів впливу на колег. Цей вибір має на меті підтримку та досягнення професійних цілей. Успішна комунікація між фахівцями дозволяє ефективно вирішувати задачі та покращувати якість професійної діяльності[28,с.5]. Тому розвиток професійних комунікативних навичок є необхідним для всіх, хто прагне досягти успіху у своїй сфері. У структурі професійної комунікації О.О. Бодальов виділяє кілька ключових компонентів. Перший з них — це суб'єкти професійного спілкування. Вони мають свідомість, досвід і ставлення до партнерів у комунікативному процесі. Дані суб'єкти володіють спільним тезаурусом, що включає схожі системи мови, понять і значень, а також дотримуються прийнятих у професійному середовищі норм комунікації. У процесі спілкування вони виконують різноманітні комунікативні дії. Ці особи одночасно є представниками професійної групи, а також індивідуальностями, що виявляє їхній професійний досвід. Другий важливий компонент — комунікативна ситуація професійного спілкування. Вона є актуальною і потребує осмислення та дій з боку суб'єктів. Комунікативна ситуація активується зовнішніми умовами, а внутрішніми стимулами виступають цілі та мотиви комунікантів, які спонукають їх до взаємодії. Третім компонентом є текст, який розглядається в широкому сенсі. Він є семіотичною системою значень, що відображає актуальність ситуації і виражає сенс професійного спілкування.

Четвертий компонент — комунікативні дії, які свідомо націлені на сприйняття професійної інформації іншим суб'єктом. Тут важливий зворотний зв'язок, який може бути як прямим, так і відстроченим. Прямий зворотний зв'язок необхідний для осмислення ситуації в момент спілкування, тоді як відстрочений важливий для формування професійного досвіду[37,с.103-104].

Спілкування тісно пов'язане з діяльністю. Діяльність створює умови для виникнення контактів між людьми, обміну інформацією і забезпечення взаєморозуміння. Зміст спілкування завжди орієнтований на інформацію, яка відповідає потребам взаємодії. Ця інформація може включати отримання нових знань, пояснення явищ або інформування про події. Спілкування також слугує засобом передачі навичок, які можуть бути освоєні через словесний опис, демонстрацію дій та направлення на них. Таким чином, професійна комунікація є важливою складовою не лише обміну інформацією, а й розвитку професійних умінь і навичок.

Професійна комунікація психологів виконує кілька важливих функцій, які відображають її основні характеристики. По-перше, існує інструментальна функція, яка полягає в отриманні і передачі інформації, необхідної для виконання конкретних професійних дій і прийняття рішень. Дана функція забезпечує ефективність комунікаційного процесу в професійній діяльності. По-друге, інтегративна функція сприяє об'єднанню ділових партнерів для спільного комунікативного процесу. Це дозволяє психологам ефективно співпрацювати з колегами, клієнтами та іншими фахівцями, що підвищує продуктивність роботи. Третя функція — функція самовираження, яка забезпечує демонстрацію особистісного інтелекту і потенціалу психолога. Завдяки цій функції спеціалісти можуть висловлювати свої думки, почуття та цінності, що сприяє формуванню довірливих стосунків з клієнтами. Четверта функція — трансляційна, що полягає у передачі конкретних способів діяльності, необхідних для виконання професійних

завдань. Це дозволяє передавати знання та навички між фахівцями та клієнтами. Також важливою є функція соціального контролю, яка регламентує поведінку учасників комунікаційного процесу. Вона допомагає підтримувати етичні норми і правила, що є важливими в професійній діяльності психолога. Функція соціалізації сприяє розвитку навичок культури ділового спілкування, що є необхідним для ефективної взаємодії у професійному середовищі. Психологи вчаться адаптуватися до різних комунікативних ситуацій, що підвищує їхню професійну компетентність. Нарешті, експресивна функція передбачає передачу та розуміння емоційних переживань співрозмовників. Ця функція дозволяє психологам бути чутливими до емоційного стану клієнтів і адекватно реагувати на їхні потреби[38,с.143].

Таким чином, функції професійної комунікації психологів є важливими для забезпечення ефективної роботи в їхній професії та розвитку довірчих відносин з клієнтами.

Для майбутнього психолога, у якого сформовано основи професійного спілкування, важливо мати активну позицію в процесі пізнання. Пізнавальна активність є ключовим фактором, що визначає його успішність у професії. Основними показниками цієї активності є прагнення до отримання знань, яке виступає головним мотивом навчання. Важливим є щирий інтерес до самого процесу пізнання, що спонукає психолога досліджувати нові аспекти своєї діяльності. Також важливою характеристикою є самостійність і відповідальність у вирішенні пізнавальних завдань. Творче ставлення до роботи допомагає генерувати нові ідеї та підходи. Успішний психолог має вміти самостійно мислити, виділяти найважливіше в інформації та аналізувати отримані дані. Його прагнення до поглиблення знань і пошуку нових засобів їх засвоєння свідчить про професійну зрілість.

Важливо вміти використовувати знання на практиці, адже це є одним з ключових аспектів професійної діяльності. Таким чином, психолог, який прагне до ефективності, повинен постійно займатися самовдосконаленням. Це включає в себе бажання пізнавати нове, а також уміння виділяти важливу інформацію та використовувати її у своїй роботі. Безперервне навчання і розвиток — це важливі складові успішної кар'єри психолога в умовах швидко змінюючогося світу. Тільки таким чином він зможе відповідати вимогам сучасності та забезпечити високий рівень професійної діяльності[35,с.122].

Професійна комунікація, або спілкування, визначається як спеціально організований процес обміну повідомленнями, що базується на наукових засадах і спрямований на забезпечення взаєморозуміння та оптимальної взаємодії між учасниками. Науковці, такі як В. Андрієвська акцентує увагу на наявності загальної та конкретної мети спілкування, що допомагає формувати чіткі інтенції під час взаємодії[2,с.19]. В. Балахтар зазначає, що наукова обґрунтованість спілкування є ключовою характеристикою професійної комунікації психологів, що забезпечує високий рівень професійності[4]. О. Бакланова підкреслює, що для встановлення глибокого контакту між психологом і клієнтом необхідні не лише професійні знання, а й певні навички спілкування. Важливим є також позитивна комунікативна установка, яка сприяє олюдненню взаємодії, що веде до більш ефективного спілкування[3,с.9]. В. Москаленко підкреслює, що психологи повинні ставити людину як загальнолюдську цінність у центр своїх комунікативних стратегій. Це допомагає створити глибокий і змістовний контакт, що виходить за межі простого встановлення зв'язку[24]. Л. Орбан – Лембрик додає, що професійна комунікація психологів має специфічні особливості, які зумовлені Етичним кодексом психолога України. Цей кодекс передбачає вільний і всебічний розвиток особистості та повагу до неї, що є основою професійної етики. Також слід відмітити що психологи зобов'язані захищати людські права та

демонструвати чесність і щирість у стосунках із клієнтами. Вони повинні усвідомлювати свою відповідальність за результати спілкування та уникати дискримінації на будь-якій основі[32].

Професійна комунікація також вимагає обачності в застосуванні методик і процедур, що підтверджує професійну компетентність психолога. Вона не тільки забезпечує передачу знань, а й грає важливу роль у формуванні довіри та взаєморозуміння між психологом і клієнтом. Підсумовуючи, можна стверджувати, що професійна комунікація є багатограним і важливим аспектом діяльності психологів, що потребує спеціальних знань, навичок і дотримання етичних норм. Як зазначає А. Капська, фахівець повинен досконало оволодіти знаннями та вміннями професійної комунікації, вміти адекватно їх використовувати в різних ситуаціях[15,с.87].

Психологи повинні вміти користуватися різноманітними засобами комунікації, які сприяють розвитку продуктивних особистісних аспектів спілкування. Важливо також враховувати суб'єкт-об'єктні складові, що включають нераціональні компоненти спілкування. Професійна діяльність практичного психолога передбачає взаємодію з різними людьми, тому необхідно мати навички переконання у власних ідеях та поглядах. Це вимагає знання основних принципів сприйняття та розуміння людини. Психологи повинні вміти розпізнавати особистісні характеристики співрозмовників і демонструвати вміння слухати та адекватно реагувати на їхні запити. Важливим є також вміння впливати на інших та вирішувати конфліктні ситуації. Оволодіння мовою та навичками вербальної комунікації, включаючи погляди, міміку і жести, є необхідним для ефективно професійної діяльності. Усі ці елементи доповнюють комунікативні навички фахівця, що складає важливу частину його професійної компетентності[13,с.121].

Таким чином, розвиток комунікативних навичок є невід'ємною складовою підготовки майбутніх психологів. Знання, уміння і навички у цій сфері забезпечують їхню здатність ефективно взаємодіяти з клієнтами та колегами. Тому інвестування часу в розвиток цих навичок є критично важливим для успішної кар'єри психолога. Ефективність комунікаційного процесу можна значно підвищити, якщо навчитися правильно покращувати різні аспекти спілкування. Важливо орієнтуватися на стосунки та емоційні стани учасників комунікації, а також долати міжособистісні бар'єри. Це може включати усунення проблем, пов'язаних зі сприйняттям інформації, семантичними розбіжностями, невербальними перешкодами та недостатньою якістю зворотного зв'язку. Також, необхідно навчитися слухати та чітко передавати інформацію.

Комунікація є ключовим елементом професійної діяльності практичного психолога. Вона відіграє важливу роль у формуванні особистісних рис фахівця, що сприяє його духовному розвитку та гуманістичній культурі. Ефективне спілкування виховує терпимість і взаємоповагу, а також готовність до співпраці з іншими. Це дозволяє розкрити самоцінність особистості та сутність суб'єкт-суб'єктних відносин. Пріоритетом у такій взаємодії є розвиток особистості як клієнта, так і психолога. Важливими характеристиками є відчуття власної гідності, внутрішня воля і відповідальність за власні дії. Саме ці аспекти допомагають будувати глибокі та значущі стосунки в професійній сфері[]. Комунікативна компетентність психолога є важливим аспектом його професійної діяльності. Цю компетентність можна охарактеризувати через кілька ключових елементів, які визначають якість і ефективність спілкування. Перш за все, спрямованість комунікації психолога багато в чому залежить від його потреби в спілкуванні з іншими. Цілеспрямованість та товариськість також відіграють значну роль у встановленні контактів і взаємодії з клієнтами. Швидкість, з якою психолог може налагодити контакт, є ще одним важливим фактором, що сприяє успішному

спілкуванню. Гнучкість у підходах та продуктивність комунікативного процесу досягаються через співпрацю з іншими. Досвід, накопичений у вигляді знань, умінь, навичок і звичок, також істотно впливає на комунікативну компетентність[9,с.26].

Варто відзначити, що психологічні властивості особистості, такі як характер, рефлексивність, а також система відносин, формують основу для успішної комунікації. Навички і вміння спілкування, а також мотиваційна сфера та емоційно-вольові характеристики є важливими елементами, що сприяють розвитку комунікативної компетентності. Соціальні здібності та соціально-психологічні властивості особистості також грають свою роль у цьому процесі[14,с.37].

Комунікативну компетентність можна визначити як певний рівень особистісного і професійного досвіду, необхідного для успішної взаємодії з оточенням. Це досвід, що дозволяє психологу функціонувати у своїй професійній діяльності та суспільстві в цілому. До основних умінь, що складають цю компетентність, відносять аналіз і оцінку комунікативної ситуації, формування мети та підбір засобів для реалізації плану. Психолог має вміти оцінювати ефективність результату свого спілкування і коригувати свою поведінку відповідно до ситуації. Важливим є також вибір комунікативних стратегій, адекватних конкретній ситуації, а також вміння вести бесіду чи дискусію. Психолог повинен здатен досягати угод і ефективно управляти емоційним настроєм співрозмовника.

Рівень комунікативної компетентності, необхідний для ефективної професійної діяльності, включає в себе здатність давати соціально-психологічний прогноз на ситуацію спілкування. Психолог має вміти програмувати комунікаційний процес, спираючись на особливості комунікативної ситуації. Це включає в себе також соціально-психологічне управління процесами спілкування

та вміння будувати контакт на різних психологічних дистанціях. Гнучкість і здатність змінювати психологічні позиції також є важливими характеристиками професійної комунікації психолога. Врешті-решт, професійна комунікація здійснюється в рамках професійної діяльності і являє собою обмін інформацією між двома або більше суб'єктами. Цей процес забезпечує реалізацію цілей та вирішення задач, що постають у професійній сфері діяльності психолога[8,с.71].

Отже, на підставі аналізу літератури слід відзначити що професійна комунікативна компетентність майбутнього психолога може бути розглянута як ключовий елемент, що формує успішність у його професійній діяльності. Ця компетентність виступає інтегративною характеристикою особистості, що охоплює як знання, так і навички, необхідні для ефективного спілкування. Вона дозволяє фахівцю адекватно реагувати на професійні виклики та вирішувати різноманітні завдання, що виникають у реальних умовах. Завдяки використанню професійного та життєвого досвіду, психолог може адаптувати свої комунікативні стратегії до конкретної ситуації. Цінності та нахили фахівця також впливають на його комунікаційний стиль і взаємодію з клієнтами.

1.3. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів

Комунікативна компетентність є ключовим елементом професійної майстерності в будь-якій діяльності, зокрема в психології. Оскільки практичний психолог працює у сфері соціальних відносин, важливим аспектом його професійних якостей є саме комунікативна компетентність. Її формування у студентів-психологів є невід'ємною частиною їхнього професійного становлення. Освітні установи повинні сприяти розвитку усвідомлення студентами важливості

комунікаційних навичок, які є необхідними для успішної роботи в психології. Під час навчання особлива увага має приділятися формуванню і вдосконаленню комунікативних якостей, адже вони визначають ефективність взаємодії психолога з клієнтами. Важливо, щоб студенти не лише отримували теоретичні знання, але й практичні навички спілкування, що дозволять їм здійснювати продуктивну комунікацію в професійній діяльності. Успішна підготовка психологів передбачає навчання, яке акцентує увагу на розвитку таких якостей, як емпатія, вміння слухати, адекватна реакція на емоції інших людей. Важливою складовою є здатність до саморефлексії, яка дозволяє фахівцеві оцінювати власні комунікативні дії та вдосконалювати їх. Таким чином, освітні програми повинні включати навчальні модулі, що спеціалізуються на розвитку комунікативної компетентності, забезпечуючи студентам необхідні інструменти для професійного зростання[10,с.94].

Комунікативна компетентність є важливою складовою особистісного профілю психолога, як зазначають І. Іванов, Т. Корень, К. Крикля та інші дослідники. Вони підкреслюють, що саме ця компетентність є «основою професіоналізму психолога», оскільки спілкування з клієнтами є центральним аспектом його діяльності. Формування комунікативної компетентності відбувається під впливом таких чинників, як вроджені якості особистості, виховання, накопичений життєвий досвід, загальна ерудиція та спеціалізовані навчальні методи[13,17,19].

Для розвитку професійної комунікативної компетентності необхідно створювати спеціальні умови та здійснювати систематичну роботу, а не покладатися на стихійний процес. Багато авторів вказують на те, що в умовах вищого навчального закладу найбільший навчальний ефект у формуванні цієї компетентності досягається через соціально-психологічні тренінги. Такі тренінги

поєднують різноманітні активні навчальні методи, які сприяють розвитку соціально-психологічних умінь, необхідних для ефективної комунікації.

Процес тренінгу включає в себе оволодіння навичками взаємодії, взаємовираження, взаєморозуміння та взаємовпливу. Студенти навчаються переконувати інших, аргументувати свої думки, знаходити підходи до різних людей та використовувати невербальні комунікаційні засоби. Вищі навчальні заклади стають місцем первинного освоєння професії, де формується світогляд і життєва позиція молодого спеціаліста, а також відбувається вивчення різних форм взаємодії і спілкування[13,с.124].

Вибір методів вдосконалення комунікативних навичок у нових умовах значною мірою залежить від рівня комунікативної компетентності та розуміння її природи. Головною метою є створення навчально-освітньої системи, яка оптимально враховувала б особливості особистісного розвитку студента і його професійного становлення як фахівця. Це сприятиме формуванню висококваліфікованих психологів, здатних ефективно взаємодіяти з клієнтами та досягати успіху в своїй професії[29,с.134].

У своїй роботі І.Д. Бех зазначає, що термін "комунікативна компетентність" (від латинського "communico", що означає "роблю загальним, зв'язую, спілкуюся", та "competens", що перекладається як "здатний") охоплює знання про норми і правила ведення природної комунікації, такі як діалог, суперечки та переговори. О. Бакланова визначає цю компетентність як готовність людини до культурного спілкування з оточуючими. Девід і Джулія Джері трактують це поняття як комунікативну здатність, що включає способи і правила, за допомогою яких люди обмінюються інформацією та взаємодіють у суспільстві[3,с.18].

М. Барчій підкреслює, що комунікативна компетентність є обов'язковою умовою для успішної комунікації. Він описує її як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для ефективної взаємодії в міжособистісних стосунках[6,с.160]. М.

Білова зазначає, що для досягнення успіху в спілкуванні, особливо в діловій комунікації, необхідно мати сформовану комунікативну компетенцію. Компетенція складається з знань, умінь і особистісних рис, які дозволяють виконувати певні дії. Загальні компетенції не є специфічними для мовлення, але є важливими для будь-якої діяльності, включаючи мовлення. Комунікативні та мовні компетенції, навпаки, забезпечують можливість діяти і спілкуватися за допомогою мови[8,с.74].

Таким чином, аналізуючи дані визначення, можна дійти висновку, що поняття комунікативної компетентності має значення в контексті як лінгвістики, так і педагогіки. Воно тісно пов'язане з знаннями, навичками і вміннями, які демонструють складність і багатогранність комунікативної компетентності. Таким чином, ця компетентність грає важливу роль у розвитку особистості, формуючи основи для ефективного спілкування та взаємодії в соціумі.

Професія психолога відноситься до категорії "людина - людина", що підкреслює важливість взаємодії між фахівцем та його клієнтами. Професійна компетентність психолога тісно пов'язана з успішністю, ефективністю і продуктивністю його роботи. Комунікативна компетентність є ключовим аспектом цієї професії, оскільки вона сприяє оптимальному функціонуванню комунікативного процесу. Завдяки цій компетенції психолог здатний ефективно взаємодіяти в різноманітних ситуаціях міжособистісного спілкування, що є важливим для його роботи[39]. Попри численні дослідження на цю тему, однозначного визначення поняття професійної компетентності досі не існує. В акмеологічному підході професійна компетентність розглядається як підготовленість та здатність фахівця виконувати свої щоденні обов'язки та завдання. Вона визначає, наскільки фахівець відповідає вимогам своєї професії і стандартам, що до неї пред'являються. Кожен аспект праці — будь то професійна діяльність, повсякденні стосунки, особистісний розвиток або результати виконаної

роботи — може бути оцінений за критеріальним модулем. Цей модуль містить показники, які відображають необхідні знання, вміння і навички, а також професійні позиції та індивідуально-психологічні особливості особистості[20,с.52-53].

Варто відмітити що дані характеристики дозволяють точно визначити рівень професійної компетентності, а також вказують на можливі сфери для подальшого вдосконалення. Визначення цих показників є важливим етапом для підготовки ефективних психологів, здатних успішно працювати в своїй галузі. Професійна компетентність психолога, отже, є складним і багатогранним явищем, що охоплює не лише технічні навички, але й міжособистісні здібності, що є запорукою успішної діяльності у цій сфері[21,с.324].

Т. Ільїна характеризує професійну компетентність як упорядковану сукупність знань, етичних норм і професійних стандартів[14,с.42]. О. Корніяка зазначає, що в контексті професійної стратифікації суспільства це поняття охоплює професійне покликання і обов'язки, які формуються через єдність стилю життя, професії та освіти[18,с.64]. Акмеологічний підхід акцентує на тому, що професійна компетентність є важливим когнітивним компонентом професіоналізму, який визначає професійні погляди, коло вирішуваних проблем і систему знань, що постійно розширюється.

Як стверджує О. Низовець, професійна компетентність полягає в умінні ефективно розв'язувати практичні завдання, пов'язані з соціалізацією особистості. Це передбачає створення внутрішніх умов для інтеграції особистості в суспільство, що здійснюється через розвиток ціннісних орієнтацій і формування практичних навичок для самореалізації. Професійна компетентність психолога являє собою складну психологічну структуру, яка забезпечує успіх у його діяльності[26,с.355].

Вона включає в себе систему діяльнісно-рольових характеристик, таких як знання, вміння та навички, а також особистісні якості, що є важливими для професії. Однією з ключових характеристик є нарративна компетентність, яка дозволяє психологу ефективно взаємодіяти з клієнтами. Таким чином, професійна компетентність не лише визначає здатність психолога до професійної діяльності, але й впливає на його особистісний розвиток.

Вона є результатом навчання, практики та постійного вдосконалення. Завдяки цій компетентності психолог може не лише виконувати свої обов'язки, а й успішно адаптуватися до змін у професійному середовищі. Важливою складовою є інтеграція теоретичних знань з практичними навичками, що забезпечує високий рівень професіоналізму. Відтак, професійна компетентність психолога є основою для досягнення його успіху в роботі з клієнтами[27,с.116].

Обговорюючи психологічні аспекти професійної компетентності практичних психологів, важливо звернути увагу на її когнітивний, операційний, комунікативний та моральний компоненти. Когнітивний компонент, зокрема, охоплює знання, які формують професійну лексику психолога і виникають внаслідок осмислення специфічних текстів та контекстів. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх практичних психологів може бути істотно посилений через впровадження активних методів навчання. Одним з таких методів є соціально-психологічний тренінг, який сприяє розвитку необхідних комунікативних навичок[27].

Проблеми формування комунікативної компетентності психологів через інтерактивні технології були висвітлені в дослідженнях О. Низовець, Т.Пономаренко та І. Пузь Н.Сергієнко. В тренінг можуть бути інтегровані різноманітні вправи, метою яких є зняття м'язових напружень, формування свободи рухів під час спілкування та розвиток психофізіологічної саморегуляції. Ключовими аспектами є також удосконалення довільної уваги, спостережливості

та невербальної комунікації. Важливою складовою є формування вміння контролювати увагу співрозмовників та активно управляти комунікативним процесом[27,31].

Соціально-психологічний тренінг в широкому розумінні являє собою практику психологічного впливу, що базується на активних групових методах. Він включає специфічні форми навчання, що охоплюють знання, вміння та техніки в сфері комунікації, особистісного розвитку та корекції. Таким чином, розвиток комунікативної компетентності займає центральне місце в підготовці майбутніх психологів. Професія практичного психолога належить до соціономічних видів діяльності, де взаємодія стає ключовим аспектом роботи[23,с.81].

Комунікативна компетентність стає важливою складовою професійного зростання психолога, адже ефективне спілкування є основою його діяльності. Вона визначає не лише здатність до спілкування, але й успішність в розв'язанні професійних завдань. Навички, що формуються під час тренінгів, значно підвищують ефективність міжособистісної взаємодії. Вони допомагають психологам більш чітко усвідомлювати свої емоційні реакції та регулювати їх у процесі спілкування. Активні методи навчання забезпечують інтеграцію теоретичних знань з практичними вміннями, що критично важливо для розвитку професіоналізму. Завдяки тренінгам психологи здатні ефективніше адаптуватися до вимог професійної діяльності. Цей процес є невід'ємною частиною формування їхньої професійної ідентичності. Отже, комунікативна компетентність є не лише важливою, але й невід'ємною складовою успіху практичних психологів у їхній роботі[33,с.149-150].

Соціально-психологічний тренінг (СПТ) орієнтований на здобуття специфічних знань у галузі соціальної психології, а також на розвиток комунікативних навичок учасників. Він включає формування рефлексивних умінь, які дозволяють аналізувати не тільки поведінку інших членів групи, але й власну.

У процесі тренінгу учасники навчаються адекватно сприймати себе і оточуючих, що є важливим аспектом особистісної взаємодії. Крім того, тренінг допомагає коригувати норми особистісної поведінки та міжособистісних відносин.

Гнучкість у реагуванні на різні ситуації та здатність швидко адаптуватися в нових умовах є ключовими навичками, які розвиваються під час таких тренінгів. У сучасній психології існує значна кількість досліджень, які розглядають різні аспекти особистісного розвитку студентів. Важливим етапом є професіоналізація особистості, що підкреслює значення професійної підготовки в студентські роки, як зазначав І. Черезова. Психологи акцентують увагу на компетентності, яка охоплює різні аспекти, такі як комунікативна та інтелектуальна компетентності. Вони стверджують, що для практичного психолога недостатньо лише володіти знаннями та методами їх передачі, як це є для традиційного викладача. Професійна діяльність психолога вимагає розвитку специфічних видів компетентності, серед яких особливо важливою є комунікативна компетентність. Дана компетентність передбачає наявність розвинених вербальних і невербальних навичок, а також чутливість до групових динамік і здатність їх аналізувати[37,с.103].

Комунікативна компетентність включає в себе сукупність знань, вмінь і навичок, які забезпечують ефективність комунікативних процесів. Не викликає сумнівів те, що особистість фахівця вдосконалюється протягом тривалого часу, коли він активно займається професійною діяльністю. Водночас, для успішного виконання професійних обов'язків на початку кар'єри важливо мати певний рівень професійно важливих якостей. Дані якості повинні бути достатніми для успішної реалізації обов'язків і виконання завдань, що стоять перед фахівцем. Розвиток комунікативних здібностей є ключовим елементом у формуванні професійної компетентності[30,с.282].

Таким чином, СПТ стає важливим інструментом у підготовці психологів, оскільки допомагає їм не лише оволодіти знаннями, а й набути практичних навичок для ефективної професійної діяльності. Це, в свою чергу, сприяє покращенню їхньої здатності працювати з людьми та забезпечує високу якість надання психологічних послуг. Комунікативна компетентність вважається важливою системою внутрішніх ресурсів, необхідних для успішної комунікації під час особистісної взаємодії. Більшість дослідників підкреслюють, що вона складається з різних компонентів, включаючи когнітивні, виконавські та перцептивні здібності. Когнітивні елементи, такі як орієнтованість і знання психології, формують основу для розуміння та інтерпретації комунікативних процесів. Виконавські складові, зокрема соціальні установки та досвід, впливають на те, як особистість взаємодіє з оточенням. У професіях, де основною є взаємодія між людьми, комунікативна компетентність стає професійно значущою. Для психологів ця компетентність є ключовою, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана з постійним спілкуванням. Це спілкування вимагає високого рівня розвитку навичок, які дозволяють ефективно взаємодіяти з різними людьми. Соціально-психологічний тренінг виявляється одним з найефективніших засобів для розвитку цієї компетентності. Він об'єднує різноманітні активні методи навчання, що сприяють формуванню практичних комунікативних навичок. На основі проведеного теоретичного аналізу можна стверджувати, що комунікативна компетентність є невід'ємною частиною професійної підготовки психологів.

Висновки до розділу

Таким чином, важливо підкреслити, що комунікаційні здібності можуть бути розвинені шляхом навчання та практики. Тому, у процесі підготовки

майбутніх психологів, необхідно акцентувати увагу на розвитку їх комунікативних навичок. Це може включати спеціалізовані тренінги з комунікації, рольові ігри та практичні заняття, які сприяють формуванню вмінь ефективно спілкуватися з клієнтами. Такий підхід забезпечить готовність фахівців до професійної діяльності, підвищуючи їх здатність до емпатії та адекватного сприйняття інформації. Таким чином, розвиток комунікативних здібностей є невід'ємною частиною підготовки психологів, що сприятиме їх успіху в професійній діяльності.

Дослідження професійної комунікації психологів є важливим аспектом, що сприяє глибшому розумінню їхньої діяльності. Зокрема, аналіз комунікативних навичок дозволяє виявити фактори, що впливають на ефективність взаємодії. Отже, варто відзначити що це дозволяє розробити навчальні програми, які можуть підвищити рівень комунікативної компетентності майбутніх психологів. У результаті, професійна комунікація стає не лише інструментом для досягнення цілей, але й основою для побудови довірливих відносин з клієнтами. Таким чином, дослідження професійної комунікації психологів є необхідним для підвищення якості їхньої роботи та впливу на результати терапії.

Важливо, щоб вищі навчальні заклади приділяли належну увагу розвитку комунікативних умінь у студентів. Це дозволить коригувати і підвищувати рівень їхньої комунікативної компетентності, що, в свою чергу, позитивно вплине на їх професійний успіх у майбутньому. З огляду на сучасні вимоги до професії психолога, реалізація тренінгових програм у навчальних закладах є необхідністю. Саме такі програми допоможуть студентам оволодіти навичками, які виявляться вирішальними у їхній подальшій професійній діяльності. Це не лише підвищить їхню ефективність, а й забезпечить якіснішу допомогу клієнтам у процесі терапії чи консультування.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1 Організація, цілі та завдання дослідження

З метою визначення особливостей розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів нами було проведено практичне дослідження серед 50 студентів, з них 26 студентів першого та 24 студенти третього курсів спеціальності «Психологія» Хмельницького національного університету. Дослідження було проведено в березні 2024 року.

Об'єкт дослідження – комунікативна компетентність майбутніх психологів.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.

Гіпотеза дослідження: готовність майбутніх психологів до професійної діяльності значно покращиться за умови врахування в навчально-виховному процесі психологічних особливостей розвитку їх комунікативної компетентності.

Відповідно до обґрунтованої мети нами були обґрунтовані основні завдання емпіричного дослідження:

1. Підібрати відповідний діагностичний інструментарій.
2. Провести діагностику з метою визначення особливостей розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.
3. Проаналізувати отримані результати.
4. Розробити методичні рекомендації викладачам щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.

Для того щоб виявити особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів нами були використані наступні діагностичні методики:

1. Проведення авторської анкети «Ефективна комунікація».

Дане анкетування було проведено з метою оцінки сформованості знань студентів майбутніх психологів про засоби організації ефективної комунікації. Основна мета полягає в аналізі їхньої обізнаності щодо бар'єрів, стилів, каналів комунікації, а також ознак успішного спілкування.

Завдання анкети:

1. Визначення теоретичних знань студентів про різноманітні аспекти ефективної комунікації (бар'єри, стилі, канали, прийоми).
2. Оцінка практичних навичок у застосуванні знань для аналізу переваг і недоліків каналів комунікації.
3. Виявлення прогалин у знаннях для подальшого навчання та вдосконалення комунікативних компетентностей.

Анкета також допомагає студентам краще зрозуміти, які аспекти комунікації є ключовими для їхньої професійної діяльності, а також розвиває здатність до аналізу і синтезу інформації у цій сфері. Результати опитування дозволяють викладачам визначити загальний рівень знань студентів і розробити рекомендації для підвищення якості навчання у темі комунікації.

Студентам надали шість запитань, які потребують розгорнутої відповіді. Анкета дозволила оцінити знання кожного учасника експерименту щодо стилів, бар'єрів та каналів спілкування, а також ознак та характеристик успішної комунікації. Отримані відповіді студентів були проаналізовані та оцінені відповідно до розробленої бальної системи та розроблених критеріїв. Наприклад, якщо студент вірно назвав чотири та більше видів бар'єрів ефективної комунікації (особистісні, фізичні, семантичні, мовні, організаційні, культурні відмінності, тимчасові, комунікаційні навантаження, відмінності у статусі), йому ставили 3 бали. Якщо студент вірно вказав на три види бар'єру ефективної комунікації, йому

зараховувалося 2 бали. Якщо студент перерахував хоча б два види бар'єрів ефективної комунікації, то йому присуджували 1 бал.

Анкета «Ефективна комунікація»

Шановні студенти будь ласка, надайте будь ласка розгорнуту відповідь на кожне запитання (не менше 10 пропозицій).

Перерахуйте можливі види бар'єрів ефективної комунікації.

Назвіть відомі вам прийоми ефективної комунікації.

Які стилі спілкування Ви знаєте?

За якими характеристиками комунікацію визначають як ефективну?

Перерахуйте існуючі на сьогоднішній день канали спілкування.

Вкажіть переваги та недоліки перерахованих Вами каналів спілкування.

Інтерпретація результатів:

1 питання. Якщо студент вірно називає чотири та більше видів бар'єрів ефективної комунікації (особистісні, фізичні, семантичні, мовні, організаційні, культурні відмінності, тимчасові, комунікаційні навантаження, відмінності у статусі тощо), йому ставиться 3 бали. вірно називає три види бар'єру ефективної комунікації, йому ставиться 2 бали. ефективної комунікації йому ставиться 1 бал. Якщо студент називає один вид або не дає відповіді, йому ставиться 0 балів.

2 питання. Якщо студент правильно називає чотири і більше прийоми ефективної комунікації (пауза, інтрига, віддзеркалення, активне слухання, відкриті питання), йому ставиться 3 бали.

Якщо студент вірно називає три прийоми ефективної комунікації, йому ставиться 2 бали. Якщо студент називає два прийоми ефективної комунікації, йому ставиться 1 бал.

3 питання. Якщо студент правильно називає чотири і більше стилі спілкування (діловий, авторитарний, демократичний, ліберальний, розмовно-побутовий, педагогічний і т.д.), йому ставиться 3 бали. Якщо студент правильно

називає три стилі спілкування, йому ставиться 2 бали. Якщо студент називає два стилі спілкування, йому ставиться 1 бал. балів.

4 питання. Якщо студент вірно називає чотири та більше характеристики ефективної комунікації (своєчасність, необхідна достатність, наявність загальної мови, мінімізація «шуму», наявність зворотного зв'язку, взаєморозуміння тощо), йому ставиться 3 бали. характеристики, йому ставиться 2 бали. Якщо студент називає дві характеристики, йому ставиться 1 бал. 0 балів.

5 питання. Якщо студент вірно називає чотири і більше каналу спілкування (особисте спілкування, засоби масової інформації - радіо, друк, телебачення, Інтернет, зовнішня інформація, публічні заходи), йому ставиться 3 бали. Якщо студент називає два канали, йому ставиться 1 бал.

6 питання. Якщо студент перерахував більше трьох переваг і недоліків кожного каналу спілкування, йому ставиться 3 бали. всіх каналів спілкування, йому ставиться 2 бали. Якщо студент не пропустив один із названих каналів або не дав відповіді, йому ставиться 0 балів.

В результаті аналізу отриманих результатів студенти розподілені за рівнями:

Високий рівень (18-13 балів) – студент може перерахувати та описати не менше чотирьох бар'єрів та чотирьох прийомів ефективної комунікації, чотирьох стилів спілкування; не менше шести характеристик ефективної комунікації; проаналізувати переваги та недоліки різних каналів спілкування.

Середній рівень (12-8 балів) – студент може перерахувати та описати не менше трьох бар'єрів та трьох прийомів ефективної комунікації, трьох стилів спілкування; щонайменше п'ять характеристик ефективної комунікації; проаналізувати переваги та недоліки різних каналів спілкування з незначними підказками та навідними питаннями.

Низький рівень (менше 7 балів) – студент може перерахувати та описати не менше двох бар'єрів та двох прийомів ефективної комунікації, двох стилів

спілкування; не менше чотирьох характеристик ефективної комунікації; проаналізувати переваги та недоліки різних каналів спілкування.

2. Анкета «Подолання конфліктів»

Дана анкета була використана нами з метою оцінювання рівня знань та вмінь студентів у сфері управління конфліктами. Вона дозволяє визначити, наскільки добре студенти розуміють різні способи вирішення конфліктів, орієнтуються у групах методів вирішення конфліктів (міжособистісних, внутрішньо особистісних, структурних) та знайомі зі стратегіями поведінки у конфліктних ситуаціях.

Основні завдання анкети:

1. Виявити рівень теоретичних знань студентів у галузі конфліктології.
2. Перевірити здатність студентів до практичного застосування цих знань через аналіз стратегій поведінки у конфліктах.
3. Сприяти розвитку навичок аналізу та критичного мислення у процесі вирішення конфліктних ситуацій.
4. Визначити рівень підготовки студентів для подальшого вдосконалення навичок у цій галузі.

Анкета також слугує інструментом самооцінки для студентів, допомагаючи їм усвідомити власні сильні та слабкі сторони у вирішенні конфліктів. Це є основою для планування індивідуальної або групової роботи щодо підвищення їхньої компетентності в конфліктології.

Шановні студенти, будь ласка, надайте розгорнуту відповідь на кожне запитання (не менше 10 пропозицій).

Перелічіть відомі вам способи вирішення конфліктів.

Дайте докладну характеристику наступним групам методів вирішення конфліктів: міжособистісні, внутрішньо-особистісні, структурні.

Які стратегії поведінки у конфлікті Ви знаєте?

Інтерпретація результатів:

1 питання. Якщо студент чітко називає щонайменше п'яти способів вирішення конфліктів (переговори, спосіб важливих переговорів, обмеження свободи противника, спростування опозиції, спосіб зволікань та інших.), йому ставиться 3 бали; чотири-три – 2 бали; два-один – 1 бал. Якщо студент не відповідає, йому ставиться 0 балів.

2 питання. Якщо студент правильно описує всі групи методів, йому ставиться 3 бали, лише дві групи – 2 бали, одну групу – 1 бал. Якщо він не зміг дати опис взагалі, йому ставиться 0 балів.

3 питання. Якщо студент вірно називає щонайменше п'ять стратегій поведінки у конфлікті (конкуренція, залагодження, ухилення, компроміс, співробітництво та інших.), йому ставиться 3 бали; чотири або три – 2 бали; дві чи одну – 1 бал. Якщо студент не відповідає, йому ставиться 0 балів.

Підбиття підсумків:

Високий рівень (9-7 балів) – студент може описати щонайменше п'ять способів вирішення конфліктів; дати докладну характеристику різним групам методів вирішення конфліктів – внутрішньоособистісних, структурних, міжособистісних; проаналізувати щонайменше п'ять стратегій поведінки у конфлікті.

Середній рівень (6-4 бали) – студент може описати не менше чотирьох-трьох способів вирішення конфліктів; дати загальну характеристику різним групам методів вирішення конфліктів – внутрішньо-особистісних, структурних, міжособистісних за допомогою незначних навідних питань та підказок; проаналізувати щонайменше трьох стратегій поведінки у конфлікті.

Низький рівень (3 і менше балів) – студент може описати не менше одного-двох способів вирішення конфліктів; дати характеристику однієї чи двох груп методів вирішення конфліктів – внутрішньо-особистісних, структурних,

міжособистісних за допомогою постійних навідних питань та підказок викладача; проаналізувати та подати не менше однієї стратегії поведінки у конфлікті; студент не може дати жодного варіанта відповіді на поставлені запитання.

В результаті проведення діагностичних методик студенти обох курсів були розподілені за трьома рівнями сформованості комунікативної компетентності:

Високий рівень – студент має досить докладні знання про способи організації ефективної комунікації та подолання конфліктів; вміє грамотно застосовувати професійну рефлексію; демонструє виражені комунікативні можливості; у міжособистісному спілкуванні виявляє емпатію, самоконтроль та відрізняється високою комунікабельністю; його професійної діяльності завжди властива креативність та стресостійкість.

Середній рівень – студент має достатні знання про способи організації ефективної комунікації та подолання конфліктів, але припускається помилок; професійна рефлексія присутня не завжди; комунікативні здібності виявляються лише у сприятливих для студента ситуаціях; у міжособистісному спілкуванні іноді забуває про емпатію та самоконтроль, недостатньо виявляє комунікабельність; в професійна діяльність часто забуває про креативність і піддається стресу.

Низький рівень – у студента спостерігаються прогалини у знаннях про засоби організації ефективної комунікації та подолання конфліктів; професійна рефлексія присутня не завжди; комунікативні здібності виявляються рідко та дуже слабо; у міжособистісному спілкуванні не спостерігаються емпатія та самоконтроль, а також недостатньо сформована комунікабельність; у професійній діяльності немає креативності; стресостійкість на низькому рівні.

3. З метою визначення вивчення сформованості у студентів навичок комунікативного контролю нами було використано **Тест "Діагностика комунікативного контролю" (м. Снайдер)**

Ціль методики: вивчення рівня комунікативного контролю. Відповідно до М. Снайдеру, люди з високим комунікативним контролем постійно стежать за собою, добре обізнані, де і як поводитися. Управляють своїми емоційними проявами. Разом з тим вони зазнають значних труднощів у спонтанності самовираження, не люблять непрогнозованих ситуацій. Люди з низьким комунікативним контролем безпосередні та відкриті, але можуть сприйматися оточуючими як дуже прямолінійні та нав'язливі.

Інструкція:

Уважно прочитайте 10 висловлювань, що відбивають реакцію деякі ситуації спілкування. Кожне з них оцініть як правильне (В) або неправильне (Н), застосовуючи на себе, поставивши поряд з кожним пунктом відповідну літеру.

Інтерпретація результатів тесту

- 0-3 бали – низький комунікативний контроль; висока імпульсивність у спілкуванні, відкритість, розкутість, поведінка мало схильна до змін в залежності від ситуації спілкування і не завжди співвідноситься з поведінкою інших людей.

- 4-6 балів – середній комунікативний контроль; у спілкуванні безпосередній, щиро ставиться до інших. Але стриманий у емоційних проявах, співвідносить свої реакції з поведінкою оточуючих людей.

- 7-10 балів – високий комунікативний контроль; постійно стежить за собою, керує вираженням своїх емоцій.

4. Для визначення індивідуальних відмінностей у сприйнятті та адаптації до соціальних ситуацій студентів психологів нами було використано **методику оцінки самоконтролю у спілкуванні (М. Снайдер)**, яка розроблена американським психологом Марком Снайдером, та є одним із найбільш поширених інструментів для вимірювання здатності індивіда адаптувати свою поведінку відповідно до соціальних ситуацій. Цей тест базується на концепції самоконтролю як важливої соціально-психологічної характеристики особистості,

яка відображає здатність до регуляції власних дій у відповідь на очікування оточуючих.

Основною метою методики є визначення рівня самоконтролю індивіда в комунікативних ситуаціях. Це дозволяє оцінити, наскільки людина схильна до свідомого управління своєю поведінкою, а також до прийняття або відхилення соціальних норм.

Методика М. Снайдера складається з 25 тверджень, які описують різні аспекти комунікативної поведінки. Респонденту пропонується оцінити кожне твердження за п'ятибальною шкалою, де 1 означає "зовсім не властиво", а 5 — "дуже властиво". Наприклад, твердження можуть стосуватися таких аспектів, як здатність до акторської майстерності, вміння переконувати, а також до адаптації свого образу до вимог соціальної ситуації.

Основні компоненти методики

Методика включає такі аспекти:

1. Самопрезентація – здатність створювати позитивний імідж у соціальних ситуаціях.

2. Чутливість до соціальних сигналів – вміння помічати й правильно інтерпретувати соціальні підказки.

3. Зміна поведінки відповідно до контексту – готовність змінювати свою поведінку відповідно до вимог оточення.

Інтерпретація результатів

Результати обчислюються шляхом підсумовування балів, набраних за всіма твердженнями. На основі суми балів визначається рівень самоконтролю:

Високий рівень самоконтролю свідчить про здатність до значної поведінкової адаптації та схильність до соціальної гнучкості. Середній рівень відображає помірну здатність до регулювання своєї поведінки. Низький рівень

самоконтролю вказує на схильність до більш автентичної та незмінної поведінки, незалежно від соціального контексту.

5. З метою визначення рівня сформованості у студентів психологів емпатичних якостей випробуваного, рівень виразності здатності до емоційного відгуку на переживання іншого та ступінь відповідності та невідповідності знака переживань об'єкта та суб'єкта емпатії нами було використано **Опитувальник методики «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна та Н. Епштейна.**

Опитувальник складається із 25 суджень закритого типу. Випробуваний повинен оцінити ступінь своєї згоди/незгоди з кожним із них. Шкала відповідей (від "повністю згоден" до "повністю не згоден") дає можливість висловити відтінки ставлення до кожної ситуації спілкування.

Інструкція: Прочитайте подані нижче твердження та оцініть ступінь своєї згоди чи незгоди з кожним із них, орієнтуючись на те, як ви зазвичай поведетеся в подібних ситуаціях.

Інтерпретація. Загальна оцінка підраховується способом підсумовування балів. Ступінь вираженості здібності особистості до емоційного відгуку переживання інших людей (емпатії) визначається за таблицею перерахунку «сирих» балів у стандартні оцінки шкали стін.

- 82-90 балів - дуже високий рівень;
- 63-81 бал - високий рівень;
- 37-62 бали - нормальний рівень;
- 36-12 балів - низький рівень;
- 11 балів і менше – дуже низький рівень.

Проаналізуємо результати проведеної діагностики.

2.2 Аналіз результатів дослідження

Результати, отримані після проведення опитування студентів психологів за авторською анкетой «Ефективна комунікація» демонструють той факт, що у переважної кількості студентів даний показник сформовано на недостатньому рівні (таблиця 2.1 та рис.2.1).

Таблиця 2.1

Рівні сформованості ефективної комунікації у студентів психологів за анкетой «Ефективна комунікація»

Студенти	Рівні сформованості ефективної комунікації		
	Високий	Середній	Низький
1 курс	15,4% (4 особи)	34,6% (9 осіб)	50% (13 осіб)
3 курс	16,6% (4 особи)	37,5% (9 осіб)	45,8% (11 осіб)

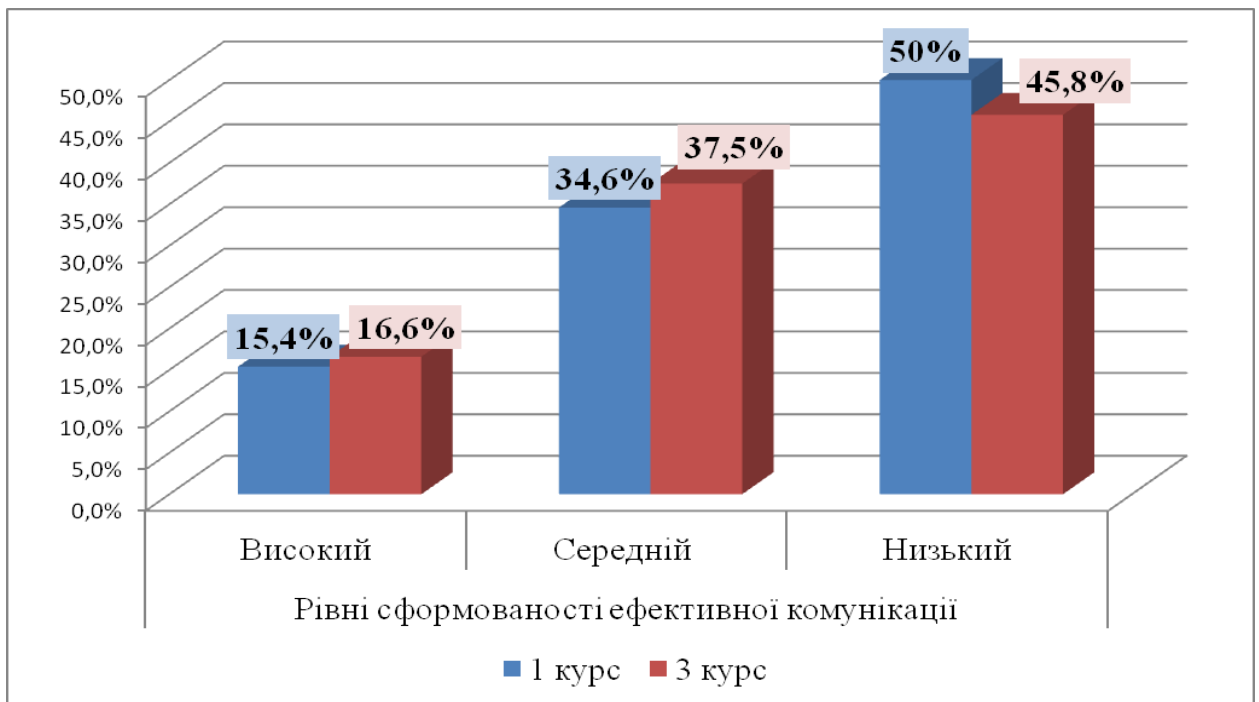

Рис.2.1 – Аналіз рівнів сформованості ефективної комунікації у студентів психологів

Відповідно до даних таблиці 2.1 та рис.2.1, стає очевидним, що у 45,8% (11 осіб) студентів третього курсу та у 50% (13 осіб) першого курсу виявлено низький рівень сформованості ефективної комунікації.

Середній рівень сформованості даного показника було виявлено у 37,5% (9 осіб) студентів третього та у 34,6% (9 осіб) студентів першого курсів.

Високий рівень сформованості ефективної комунікації є характерним для 16,6% (4 особи) студентів третього курсу та 15,4% (4 особи) студентів першого курсів. Загалом дані студентів першого та третього курсів суттєво не відрізняються. Найбільші труднощі у учасників анкетування викликали запитання про прийоми ефективної комунікації та характеристики ефективної комунікації, що свідчить про наявність недостатньої систематизації та актуалізації наявних знань.

Аналогічними були результати проведеного опитування студентів психологів за анкетой «Подолання конфліктів». Отримані нами результати свідчать про недостатній рівень сформованості навичок подолання конфліктів серед переважної більшості студентів (таблиця 2.2 та рис.2.2).

Таблиця 2.2

Рівні сформованості навичок подолання конфліктів у студентів психологів за анкетой «Подолання конфліктів»

Студенти	Рівні сформованості навичок подолання конфліктів		
	Високий	Середній	Низький
1 курс	7,7% (2 особи)	38,5% (10 осіб)	53,8% (14 осіб)
3 курс	8,33% (2 особи)	50% (12 осіб)	41,6% (10 осіб)

Підсумки проведення анкетування представлені нами також на рис.2. 2.

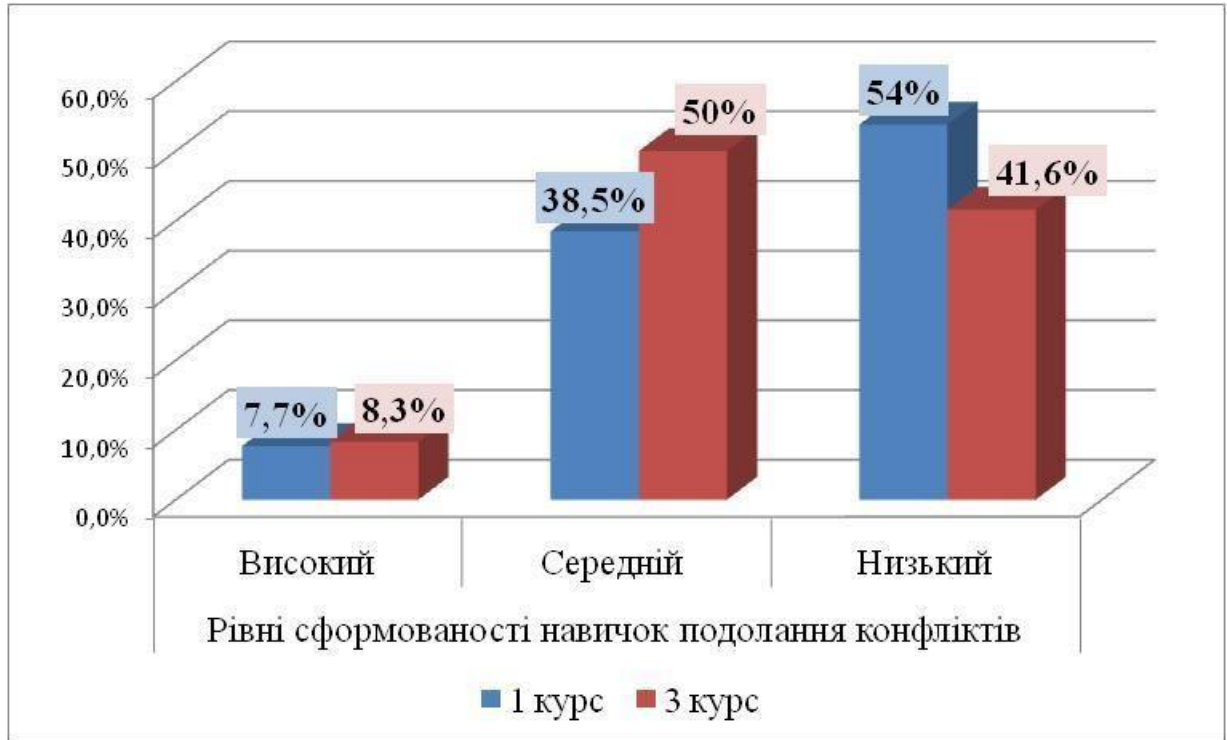

Рис. 2.2 – Аналіз рівнів сформованості навичок подолання конфліктів за результатами анкетування студентів психологів

Згідно з отриманими даними, у більшості студентів першого курсу – 53,8% (14 осіб) та у 41,6% (10 осіб) студентів третього курсу знання про способи подолання конфліктів сформовано на низькому рівні.

Середній рівень сформованості знань про способи подолання конфліктів є характерним для 38,5% (10 осіб) студентів першого курсу та для половини – 50% (12 осіб) студентів третього курсу.

Високий рівень сформованості даного показника виявлено у 7,7% (2 особи) студентів першого курсу та у 8,33% (2 особи) студентів третього курсу. Таким чином, виявлена в обох групах якість знань про конфлікти для фахівців, які постійно перебувають у комунікації з людьми, на наш погляд, є недостатньою.

Наступним було тестування студентів з метою визначення здатності до самоконтролю завдяки використанню методики оцінки самоконтролю у

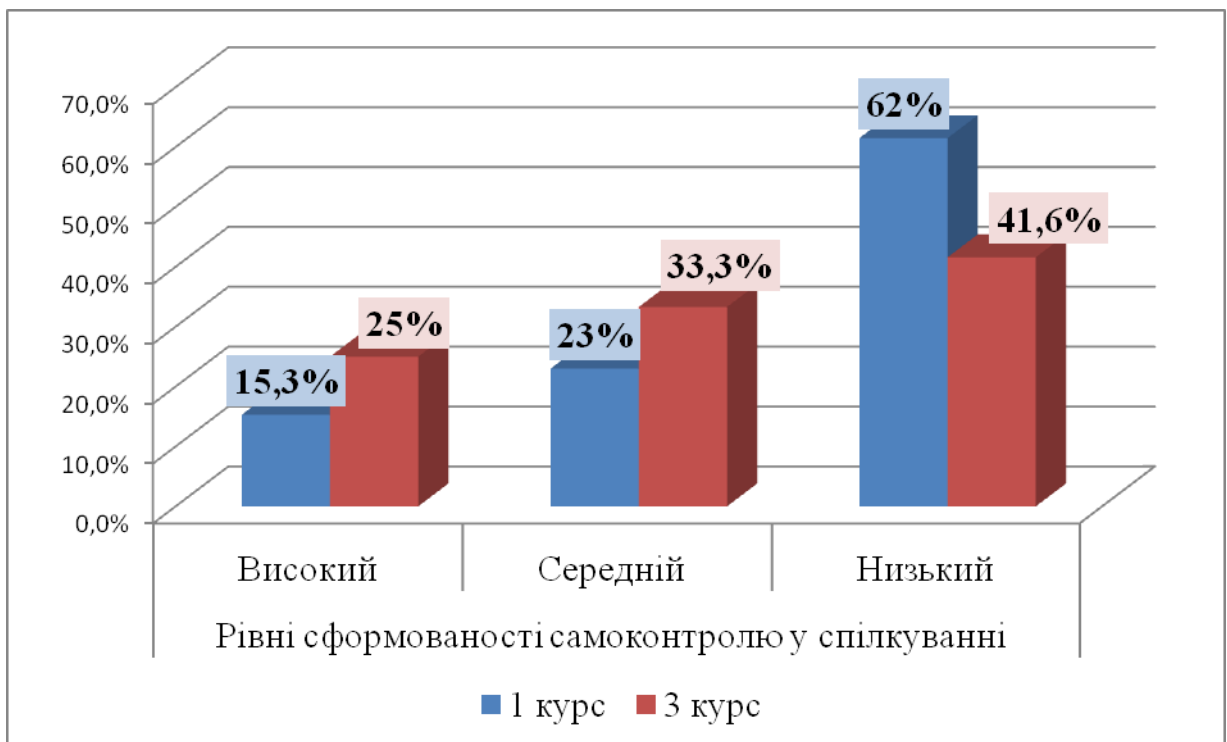
спілкуванні (М. Снайдер). Отримані нами результати тестування представлені в таблиці 2.3 та на рис.2.3.

Таблиця 2.3

Рівні сформованості самоконтролю у спілкуванні у студентів психологів за методикою М. Снайдера

Студенти	Рівні сформованості навичок самоконтролю у спілкуванні		
	Високий	Середній	Низький
1 курс	15,3% (4 особи)	23% (6 осіб)	61,5% (16 осіб)
3 курс	25% (6 осіб)	33,3% (8 осіб)	41,6% (10 осіб)

Підсумки проведення тестування студентів представлені нами на рис.2.3.

2.3. – Аналіз рівнів сформованості самоконтролю у спілкуванні у студентів психологів за методикою М. Снайдера

Згідно з отриманими результатами, у переважній більшості респондентів виявлено низький рівень сформованості самоконтролю у спілкуванні – у 61,5% (16

осіб) студентів першого курсу та у 41,6% (10 осіб) студентів третього курсу. Тобто низький рівень сформованості даного показника відрізняється прямолінійністю у спілкуванні.

Середній рівень сформованості даного показника виявлено у 23% (6 осіб) студентів першого курсу та у 33,3% (8 осіб) студентів третього курсу. До цієї групи студентів відносяться щирі люди, які іноді бувають нестримними у своїх емоційних проявах

Високий рівень сформованості самоконтролю у спілкуванні є характерним для 15,3% (4 особи) студентів першого курсу та для 25% (6 осіб) студентів третього курсу. Ці студенти вміють гнучко реагувати на зміну ситуації у спілкуванні з оточуючими.

Таким чином, відповідно до даних, отриманих за цією методикою, у студентів третього курсу краще розвинуті показник сформованості самоконтролю порівняно зі студентами першого курсу, що може свідчити про специфічні фактори, які впливають на розвиток навичок самоконтролю у студентів різних курсів.

Наступним було тестування студентів з метою визначення рівня сформованості комунікабельності за допомогою методики діагностики комунікативного контролю (М. Снайдер). Отримані нами результати тестування представлені в таблиці 2.4 та на рис.2.4

Таблиця 2.4

Рівні сформованості комунікабельності у студентів психологів за методикою М.

Снайдера

Студенти	Рівні сформованості комунікабельності		
	Високий	Середній	Низький
1 курс	19,2% (5 осіб)	34,6% (9 осіб)	46,1% (12 осіб)
3 курс	25% (6 осіб)	29,1% (7 осіб)	45,8% (11 осіб)

Результати проведення тестування студентів представлені нами на рис.2. 4.

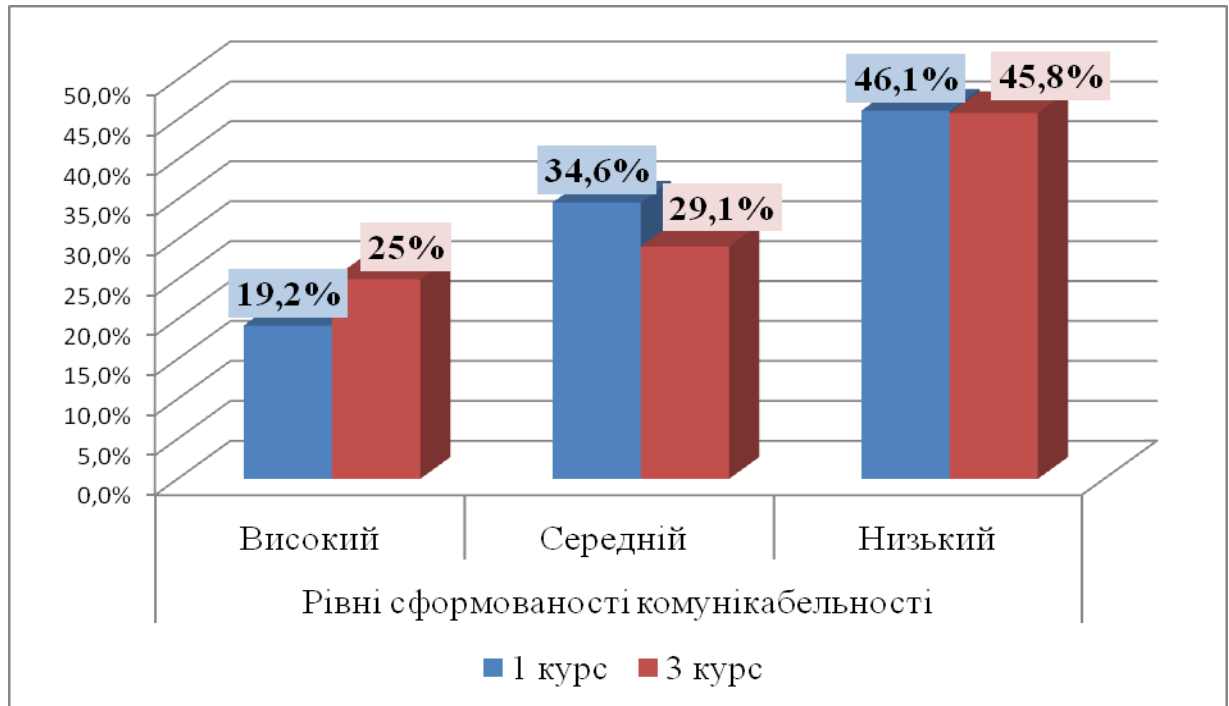

Рис.2.4 – Аналіз рівня сформованості комунікабельності у студентів психологів методики діагностики комунікативного контролю (М. Снайдер)

Результати проведеної діагностики за даною методикою демонструють той факт, що у переважної кількості респондентів виявлено низький рівень комунікабельності – у 46,1% (12 осіб) студентів першого курсу та у 45,8% (11 осіб) студентів третього курсу, тобто їх поведінка рідко змінюється залежно від ситуації спілкування і не завжди співвідноситься з поведінкою інших людей.

Середній рівень сформованості даного показника виявлено у 34,6% (9 осіб) студентів першого курсу та у 29,1% (7 осіб) студентів третього курсу. Їм властива деяка безпосередність у спілкуванні.

Високий рівень сформованості комунікабельності є характерним для 19,2% (5 осіб) студентів першого курсу та для 25% (6 осіб) студентів третього курсу. Вони намагаються постійно стежити за собою та керувати вираженням своїх емоцій.

Таким чином, у переважної більшості респондентів виявлено низький рівень сформованості комунікабельності, але у студентів третього курсу, на відміну від студентів першого курсу показники є дещо кращими.

Стресостійкість студентів психологів була визначена нами за допомогою тесту самооцінки стресостійкості С. Коухена та Г. Вілліансона. Отримані нами результати наведені в таблиці 2.5 та на рис.2.5

Таблиця 2.5

Рівні сформованості стресостійкості студентів психологів за тестом самооцінки стресостійкості С. Коухена та Г. Вілліансона

Студенти	Рівні сформованості стресостійкості		
	Високий	Середній	Низький
1 курс	19,2% (5 осіб)	50% (13 осіб)	30,7% (8 осіб)
3 курс	25% (6 осіб)	58,3% (14 осіб)	16,7% (4 особи)

Результати проведення тестування студентів представлені нами на рис.2. 4.

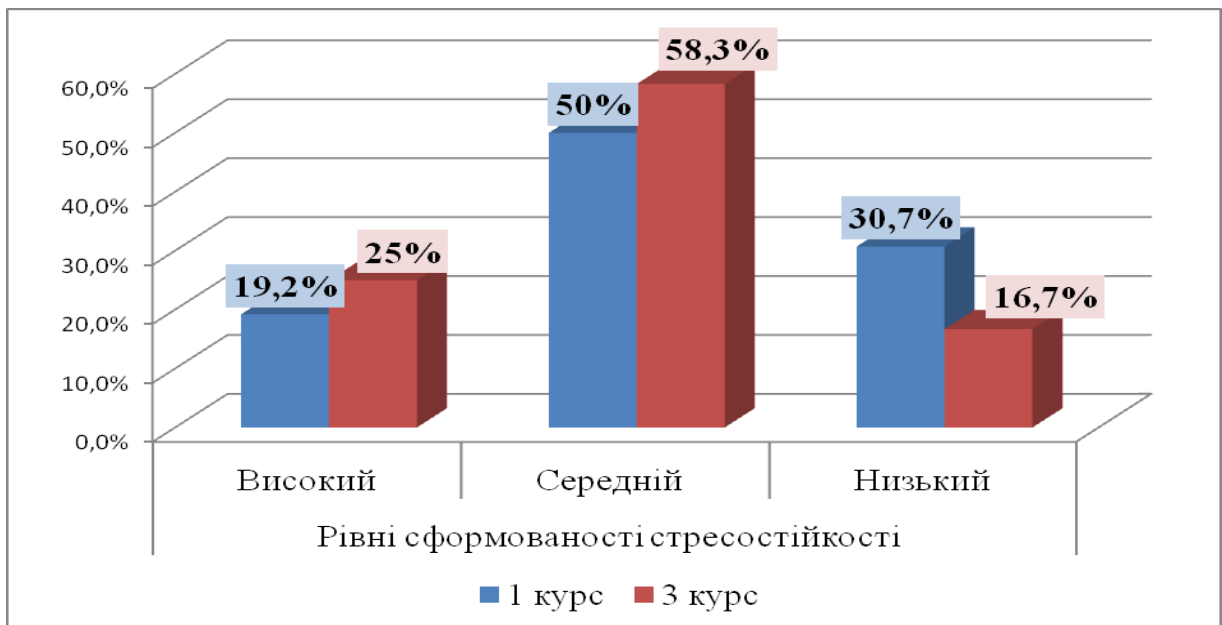

Рис. 2.5 – Аналіз розвитку стресостійкості студентів за результатами тесту самооцінки стресостійкості С. Коухена та Г. Вілліансона

Відповідно до отриманих результатів, у переважної кількості респондентів виявлено середній рівень сформованості стресостійкості – у 50% (13 осіб) студентів першого курсу та у 58,3% (14 осіб) студентів третього курсу.

Низький рівень сформованості даного показника виявлено у 30,7% (8 осіб) студентів першого курсу та у 16,7% (4 особи) студентів третього курсу.

Високий рівень сформованості стресостійкості є характерним для 19,2% (5 осіб) студентів першого курсу та для 25% (6 осіб) студентів третього курсу.

Таким чином, результати тестування свідчать про необхідність розвитку у студентів психологів стійкості до стресів.

Емпатія студентів психологів вимірювалася з допомогою методики «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна та М. Епштейн. Отримані нами результати наведені в таблиці 2.6 та на рси.2.6

Таблиця 2.6

Рівні сформованості емпатії студентів психологів за методикою «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна та М. Епштейн

Студенти	Рівні сформованості емпатії		
	Високий	Середній	Низький
1 курс	23% (6 осіб)	57,6% (15 осіб)	19,2% (5 осіб)
3 курс	20,8% (5 осіб)	66,7% (16 осіб)	12,5% (3 особи)

Результати проведення тестування студентів представлені нами на рис.2. 4.

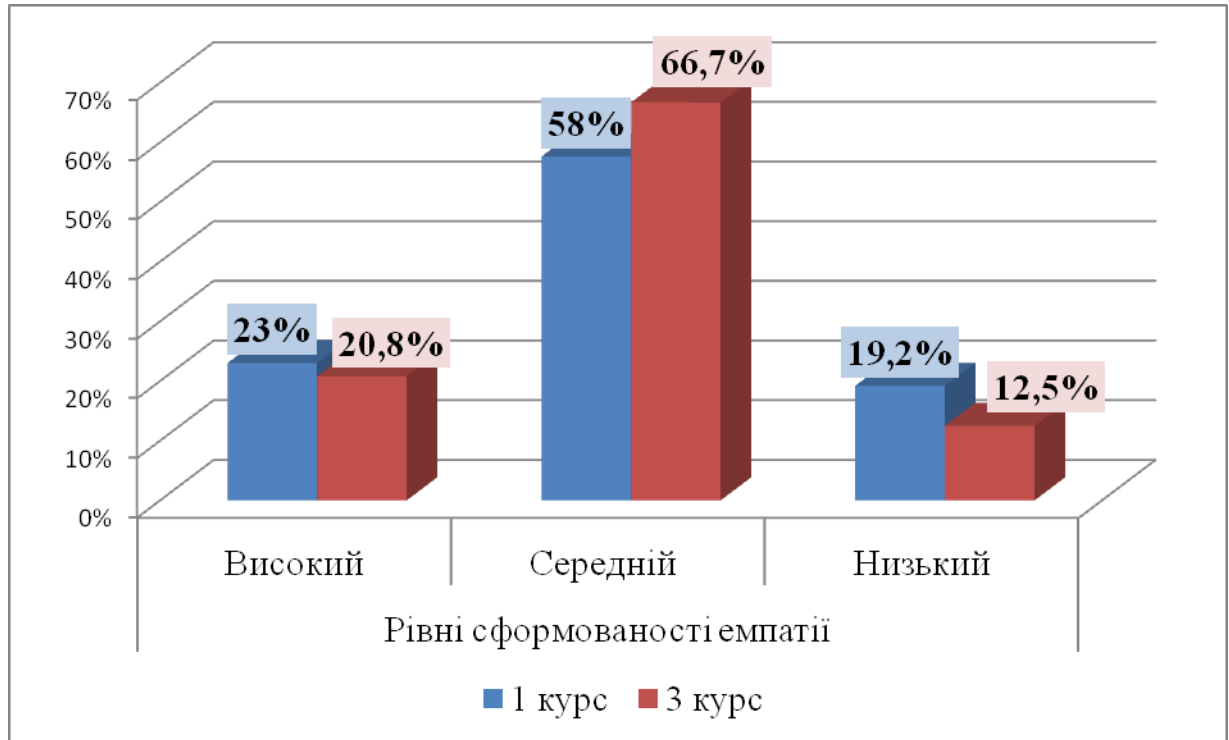

Рис. 2.5 – Аналіз сформованості емпатії студентів психологів за методикою «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна та М. Епштейн

Проведений аналіз результатів даної методики демонструє той факт, що у більшості студентів обох курсів переважає середній рівень сформованості емпатії – у 57,6% (15 осіб) студентів першого курсу та у 66,7% (16 осіб) студентів третього курсу. Ці студенти добре контролюють власні емоційні прояви, але при цьому часто не можуть прогнозувати розвиток відносин між людьми

Низький рівень сформованості даного показника виявлено у 19,2 % (5 осіб) студентів першого курсу та у 12,5% (3 особи) студентів третього курсу. Ця група студентів найчастіше не розуміє емоційних проявів та вчинків, часто не знаходить порозуміння з оточуючими.

Високий рівень сформованості емпатії є характерним для 23% (6 осіб) студентів першого курсу та для 20,8% (5 осіб) студентів третього курсу.

Студентам з високим рівнем розвитку емпатії властива поступливість, готовність прощати інших, готовність виконувати рутинну роботу.

Підсумовуючи відзначимо, що у студентів третього курсу виявлено дещо вищий рівень розвитку комунікативної компетентності, однак, незважаючи на це взагалі по вибірці спостерігається недостатній рівень сформованості комунікативної компетентності у студентів, що говорить про потребу у розвитку її компонентів та необхідність пошуку нових ефективних методів роботи за цим напрямком.

2.3 Методичні рекомендації викладачам щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів

Рекомендуємо інтегрувати у навчальний процес майбутніх психологів тренінги, спрямовані на розвиток ключових комунікативних компетенцій. Такі тренінги мають включати моделювання професійних ситуацій, рольові ігри, вправи на активне слухання та емпатію. Враховуючи це, нами було розроблено тренінг, націлений на розвиток комунікативної компетентності студентів.

Метою даної тренінгової програми є створення психологічних умов розвитку комунікативної компетентності студентів.

Досягнення мети можливе у процесі реалізації наступних завдань:

- сформувати у студентів дух дослідження, готовність експериментувати зі своєю роллю;
- розвинути автентичність у міжособистісних відносинах;
- виробити у студентів здатність поводитися з оточуючими у співпраці та взаємозалежній манері;
- розширити самосвідомість учасників, що пов'язується з отриманням відомостей щодо того, як інші сприймають поведінку кожного;

- розвинути діагностичні вміння у міжособистісній сфері, а також вміння успішно втручатися у внутрішньогрупові та міжгрупові процеси;

- розвинути здатність індивіда аналізувати свою поведінку для досягнення більш ефективних та задовольняючих міжособистісних відносин.

Всі ці завдання повинні розглядатися в сукупності як єдиний комплекс, оскільки тільки цілісний вплив на особистість студента може призвести до сталої зміни або формування певних психологічних феноменів.

Форма проведення: тренінг.

Програма призначена для студентів педагогічного вузу, хоча може використовуватися також і в роботі з педагогами. Кількість учасників тренінгу – 15–20 осіб.

Кількість занять – 12, частота зустрічей – 3 рази у тиждень, тривалість кожного заняття 1,5 - 2 години.

Реалізація програми відбувається у три етапи:

1. Орієнтовний (2 заняття). На цьому етапі запроваджуються правила роботи у тренінговій групі, проводяться нескладні вправи, спрямовані на формування інтересу до занять, згуртування групи.

2. Розвиваючий (8 занять). Даний етап спрямований на розвиток основних якостей, що входять до структури комунікативної компетентності: автентичність у міжособистісних відносинах, здатність поводитися з оточуючими, діагностичні вміння у міжособистісній сфері, здатність аналізувати свою поведінку.

3. Закріплюючий (2 заняття). Підбиття підсумків, отримання зворотного зв'язку про виконану роботу, як учасників, так тренера.

Структура занять визначена так:

1. Вступна частина спрямовано підвищення інтересу до заняття, створення позитивно-емоційного фону. Запроваджується ритуал. Далі слідує «розминка», з

метою підвищення рівня активності у групі. Такі вправи дозволяють активізувати учасників.

2. Основна частина заняття є сукупністю психотехнічних вправ і прийомів, вкладених у вирішення завдань цієї програми.

3. Заключна частина складається з підбиття підсумків, рефлексії та ритуалу прощання. Рефлексія передбачає ретроспективну оцінку у двох аспектах: емоційному (сподобалося – не сподобалося) та смислового (чому це важливо, навіщо ми це робили).

Вимоги до тренінгу: наявність просторого приміщення, оснащене стільцями та столами, де можна пересуватися та проводити різноманітні вправи. Заняття проводяться у колі, оскільки кругове розташування забезпечує високий рівень залучення у роботу. Залежно від вправ деякі заняття мають на увазі роботу у групах та підгрупах.

Наведемо короткий опис тренінгових занять.

Заняття №1

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;

2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи. Вітання.

Вправа «Здрастуйте, я радий тебе сьогодні бачити...»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Ботанічний сад»

Вправа "Де Я?"

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Психологічний портрет»

Вправа «Відчуття»

Вправа "Передача емоції по колу"

Вправа "Танець з листком"

Вправа «Сищики»

4. Завершення роботи Вправа «Бавовни»

5. Рефлексія заняття

Заняття №2

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;

2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи. Вітання.

Вправа «Рукостискання чи уклін»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Вітер змін»

Вправа «Розтопи коло»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Тактильні відчуття»

Вправа «Я тебе пам'ятаю...»

Вправа «Поділ на частини»

Вправа «Вгадай емоцію»

Вправа «Якого кольору»

4. Завершення роботи

Вправа «Це здорово»

5. Рефлексія заняття

Заняття №3

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

- 1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значимості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;
- 2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Привітання»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «День народження»

Вправа «Рулончик»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Знайди пару»

Вправа «Карусель»

Вправа «Розмова через скло»

Вправа «Чотири кути – чотири вибори»

Вправа «Крокодил»

4. Завершення роботи

Вправа "Тух-тібі-дух"

5. Рефлексія заняття

Заняття №4

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значимості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;

2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Привітайся ліктями»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Павутина»

Вправа «Вавилонська вежа»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Позиції спілкування»

Вправа «Загальна увага»

Вправа «Дружня пародія»

Вправа «Комфортна відстань»

Вправа «Звуки»

4. Завершення роботи

Вправа «Паровозик»

5. Рефлексія заняття

Заняття №5

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значимості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії; 2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Привітаємось один з одним»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Поділись зі мною»

Вправа «Лов молі»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Порожній стілець»

Вправа «Готель»

Вправа «Пори року»

Вправа «Сліпий і поводитир»

Вправа "Я тебе розумію"

4. Завершення роботи

Вправа «Броунівський рух»

5. Рефлексія заняття

Заняття №6

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

- 1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значимості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;
- 2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа "Маленькі радості"

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Ярмарок достоїнств»

Вправа «Подарунок»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Кажу, що бачу»

Вправа «Інтерв'ю»

Вправа «Пристроювання та контрприбудова»

Вправа "Машина з характером"

Вправа «Через скло»

4. Завершення роботи

Вправа «Ніж у масло»

5. Рефлексія заняття

Заняття №7

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

- 1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значимості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;
- 2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Десять секунд»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Східний ринок»

Вправа «Склянка»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «По колу»

Вправа «Дзеркало»

Вправа «Опис»

Вправа «Цифри»

Вправа «Почуй звуки»

4. Завершення роботи

Вправа «Переправа»

5. Рефлексія заняття

Заняття №8

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

- 1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значимості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;

2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Привіт, шановний»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Хвіст ослика Іа»

Вправа «Зверни увагу іншому»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Переживання»

Вправа «Опис»

Вправа «Розмова телефоном»

Вправа «Вгадай прислів'я»

Вправа "Ситуація"

4. Завершення роботи

Вправа "Психологічна дистанція"

5. Рефлексія заняття

Заняття №9

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;

2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Колінвал»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Імітатор»

Вправа «Сімка»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа "Яким я тебе бачу"

Вправа «Дискусія»

Вправа «Почуття часу»

Вправа «Вірш»

Вправа «Спостереження»

4. Завершення роботи

Вправа «Охоронець»

5. Рефлексія заняття

Заняття №10

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;

2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Перекличка»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Лови каструлю»

Вправа «Сплутані ланцюжки»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Оповідач, що заблукав»

Вправа «Поділись зі мною»

Вправа «Епізоди»

Вправа «Я знаю, що тобі наснилося!»

Вправа «Узгодження»

4. Завершення роботи

Вправа «Я тебе кохаю»

5. Рефлексія заняття

Заняття №11

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;

2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Подобається – не подобається»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Біг асоціацій»

Вправа «Одного разу в автобусі»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа «Полювання на тигра»

Вправа «Ти такий самий, як я...»

Вправа «Перетворення»

Вправа «Звуки тварин

4. Завершення роботи

Вправа «Передай далі»

5. Рефлексія заняття

Заняття №12

Мета: створення умов для розвитку комунікативної компетентності, психологічної спостережливості та вміння відчувати та розуміти оточуючих людей.

Завдання:

1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості спостережливості у процесі встановлення комунікативної взаємодії;

2) сприяти формуванню в учасників тренінгу комунікативної компетентності.

Структура заняття

1. Початок тренінгової роботи.

Вправа «Дізнайся з рукостискання»

2. Розігрівальні вправи

Вправа «Броунівський рух»

Вправа «Числа»

3. Вправи, на які лягає основне навантаження у досягненні мети

Вправа "М'яч по колу"

Вправа «Дізнайся за голосом»

Вправа «Вгадай колір»

Вправа «Скульптура»

Вправа «Молва»

4. Завершення роботи

Вправа «Біржа»

5. Рефлексія заняття

Підсумовуючи відзначимо, що проведений комплекс вправ та занять тренінгу, що націлений на розвиток комунікативної компетентності студентів дозволить підвищити рівень сформованості комунікативної компетентності, що є необхідним майбутнім психологам при реалізації своєї професійної діяльності.

Висновки до розділу

В результаті проведеного дослідження серед студентів психологів першого та третього курсів, було визначено недостатній рівень сформованості ключових комунікативних і соціально-психологічних компетентностей необхідних для реалізації майбутньої професійної діяльності. Так, стосовно показників ефективної комунікації, проведене опитування студентів продемонструвало, що більшість студентів мають низький (понад 45% студентів обох курсів) або середній рівень сформованості даного показника. Високий рівень властивий лише близько 16% опитаних. Також, недостатньо розвинутими є навички подолання конфліктів. Відповідно до результатів проведеного анкетування у 41,6% студентів третього курсу і 53,8% студентів першого курсу знання про подолання конфліктів сформовані на низькому рівні. Високий рівень виявлено лише у 7,7–8,33% студентів. Це свідчить про недостатню підготовку студентів у сфері управління конфліктами.

Самоконтроль у спілкуванні було визначено завдяки використанню методики М. Снайдера. Отримані дані свідчать про те, що більшість студентів мають низький рівень самоконтролю (61,5% першокурсників та 41,6%

третьокурсників). Високий рівень виявлений у 15,3% першокурсників і 25% третьокурсників, що свідчить про певний прогрес у старших курсах.

Аналогічними були показник сформованості комунікативного контролю за методикою М. Снайдера. Так, сформованість комунікабельності у 46,1% першого курсу і 45,8% третього курсу характеризується низьким рівнем. Високий рівень виявлений лише у 19,2% та 25% відповідно. Студенти третього курсу демонструють дещо кращі результати, але загальний рівень залишається недостатнім.

Стосовно стресостійкості, також більшість студентів (50% першого курсу та 58,3% третього курсу) мають середній рівень стресостійкості. Низький рівень виявлено у 30,7% першого курсу і 16,7% третього курсу, що свідчить про недостатню адаптивність до стресових ситуацій.

Результати визначення емпатії у студентів за методикою А. Меграбяна та М. Епштейн демонструють той факт, що у переважної більшості студентів (57,6% першого курсу і 66,7% третього курсу) виявлено середній рівень емпатії. Високий рівень спостерігається лише у 23% та 20,8% відповідно, що свідчить про потребу в подальшому розвитку цього показника.

Таким чином, результати проведеного емпіричного дослідження свідчать про недостатній рівень сформованості комунікативних і соціально-психологічних навичок у студентів-психологів, що вимагає впровадження цілеспрямованих освітніх заходів для їх удосконалення. Особливої уваги потребують навички ефективною комунікації, подолання конфліктів та стресостійкість. Порівняння результатів студентів першого і третього курсів вказує на незначний, але позитивний вплив навчання на старших курсах, що потребує подальшого зміцнення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, відповідно до поставленої мети нами були сформульовані завдання які були виконані в повному обсязі, слід відзначити що комунікативна компетентність є комплексним утворенням, що охоплює знання, вміння та навички ефективної міжособистісної взаємодії. Основними підходами до її вивчення є когнітивний, який акцентує увагу на процесах сприйняття та обробки інформації, і діяльнісний, що зосереджується на практичному застосуванні мовних і немовних засобів. Комунікативні здібності формуються на основі особистісних якостей, соціального досвіду та здатності адаптуватися до змінних умов спілкування. Вивчення цих явищ сприяє розробці методик розвитку ефективної комунікації в різних сферах діяльності.

Професійна комунікативна компетентність є ключовим елементом успішності діяльності майбутнього психолога, оскільки вона інтегрує знання, навички та цінності, необхідні для ефективної взаємодії. Ця компетентність дозволяє фахівцю прогнозувати ситуації спілкування, управляти комунікаційними процесами та будувати контакт на різних психологічних дистанціях. Адаптивність і гнучкість психолога сприяють ефективному вирішенню професійних завдань у реальних умовах. У результаті, професійна комунікація забезпечує досягнення цілей та якісну взаємодію з клієнтами.

Комунікативна компетентність є фундаментальною складовою професійної підготовки психологів, оскільки забезпечує ефективну взаємодію з клієнтами та якісне виконання професійних завдань. Вона об'єднує когнітивні, виконавські та перцептивні компоненти, що сприяють розумінню, інтерпретації та успішному застосуванню комунікативних стратегій. Соціально-психологічний тренінг відіграє ключову роль у розвитку цієї компетентності, використовуючи активні методи для формування практичних навичок. Завдяки тренінгу майбутні

психологи отримують можливість адаптувати свої комунікативні стилі до різних ситуацій взаємодії. Таким чином, розвиток комунікативної компетентності стає важливим етапом у підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати в умовах постійного міжособистісного спілкування.

З метою визначення особливостей розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів нами було проведено практичне дослідження серед 50 студентів, з них 26 студентів першого та 24 студенти третього курсів спеціальності «Психологія» Хмельницького національного університету. Дослідження було проведено в березні 2024 року.

Результати, отримані після проведення опитування студентів психологів за авторською анкетой «Ефективна комунікація» демонструють той факт, що у переважної кількості студентів даний показник сформовано на недостатньому рівні, так у 45,8% (11 осіб) студентів третього курсу та у 50% (13 осіб) першого курсу виявлено низький рівень сформованості ефективною комунікації. Середній рівень сформованості даного показника було виявлено у 37,5% (9 осіб) студентів третього та у 34,6% (9 осіб) студентів першого курсів. Високий рівень сформованості ефективною комунікації є характерним для 16,6% (4 особи) студентів третього курсу та 15,4% (4 особи) студентів першого курсів. Загалом дані студентів першого та третього курсів суттєво не відрізняються. Найбільші труднощі у учасників анкетування викликали запитання про прийоми ефективною комунікації та характеристики ефективною комунікації, що свідчить про наявність недостатньої систематизації та актуалізації наявних знань.

Результати проведеного опитування студентів психологів за анкетой «Подолання конфліктів» також свідчать про недостатній рівень сформованості навичок подолання конфліктів серед переважної більшості студентів. Так, відповідно до отриманих даних, у більшості студентів першого курсу – 53,8% (14 осіб) та у 41,6% (10 осіб) студентів третього курсу знання про способи подолання

конфліктів сформовано на низькому рівні. Середній рівень сформованості знань про способи подолання конфліктів є характерним для 38,5% (10 осіб) студентів першого курсу та для половини – 50% (12 осіб) студентів третього курсу. Високий рівень сформованості даного показника виявлено у 7,7% (2 особи) студентів першого курсу та у 8,33% (2 особи) студентів третього курсу. Таким чином, виявлена в обох групах якість знань про конфлікти для фахівців, які постійно перебувають у комунікації з людьми, на наш погляд, є недостатньою.

Результати тестування студентів за методикою оцінки самоконтролю у спілкуванні (М. Снайдер) продемонстрували той факт, що у переважної більшості респондентів виявлено низький рівень сформованості самоконтролю у спілкуванні – у 61,5% (16 осіб) студентів першого курсу та у 41,6% (10 осіб) студентів третього курсу. Тобто низький рівень сформованості даного показника відрізняється прямолінійністю у спілкуванні. Середній рівень сформованості даного показника виявлено у 23% (6 осіб) студентів першого курсу та у 33,3% (8 осіб) студентів третього курсу. До цієї групи студентів відносяться щирі люди, які іноді бувають нестримними у своїх емоційних проявах. Високий рівень сформованості самоконтролю у спілкуванні є характерним для 15,3% (4 особи) студентів першого курсу та для 25% (6 осіб) студентів третього курсу. Ці студенти вміють гнучко реагувати на зміну ситуації у спілкуванні з оточуючими. Отже, у студентів третього курсу краще розвинутий показник сформованості самоконтролю порівняно зі студентами першого курсу, що може свідчити про специфічні фактори, які впливають на розвиток навичок самоконтролю у студентів різних курсів.

Результати тестування студентів за допомогою методики діагностики комунікативного контролю (М. Снайдер) демонструють той факт, що у переважної кількості респондентів виявлено низький рівень комунікабельності – у 46,1% (12 осіб) студентів першого курсу та у 45,8% (11 осіб) студентів третього

курсу, тобто їх поведінка рідко змінюється залежно від ситуації спілкування і не завжди співвідноситься з поведінкою інших людей. Середній рівень сформованості даного показника виявлено у 34,6% (9 осіб) студентів першого курсу та у 29,1% (7 осіб) студентів третього курсу. Їм властива деяка безпосередність у спілкуванні. Високий рівень сформованості комунікабельності є характерним для 19,2% (5 осіб) студентів першого курсу та для 25% (6 осіб) студентів третього курсу. Вони намагаються постійно стежити за собою та керувати вираженням своїх емоцій. Таким чином, у переважної більшості респондентів виявлено низький рівень сформованості комунікабельності, але у студентів третього курсу, на відміну від студентів першого курсу показники є дещо кращими.

Стресостійкість студентів психологів була визначена нами за допомогою тесту самооцінки стресостійкості С. Коухена та Г. Вілліансона. Так, відповідно до отриманих результатів, у переважної кількості респондентів виявлено середній рівень сформованості стресостійкості – у 50% (13 осіб) студентів першого курсу та у 58,3% (14 осіб) студентів третього курсу. Низький рівень сформованості даного показника виявлено у 30,7% (8 осіб) студентів першого курсу та у 16,7% (4 особи) студентів третього курсу. Високий рівень сформованості стресостійкості є характерним для 19,2% (5 осіб) студентів першого курсу та для 25% (6 осіб) студентів третього курсу. Таким чином, результати тестування свідчать про необхідність розвитку у студентів психологів стійкості до стресів.

Результати дослідження за методикою «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна та М. Епштейн, свідчать про те, що у більшості студентів обох курсів переважає середній рівень сформованості емпатії – у 57,6% (15 осіб) студентів першого курсу та у 66,7% (16 осіб) студентів третього курсу. Ці студенти добре контролюють власні емоційні прояви, але при цьому часто не можуть прогнозувати розвиток відносин між людьми. Низький рівень сформованості

даного показника виявлено у 19,2 % (5 осіб) студентів першого курсу та у 12,5% (3 особи) студентів третього курсу. Ця група студентів найчастіше не розуміє емоційних проявів та вчинків, часто не знаходить порозуміння з оточуючими. Високий рівень сформованості емпатії є характерним для 23% (6 осіб) студентів першого курсу та для 20,8% (5 осіб) студентів третього курсу. Студентам з високим рівнем розвитку емпатії властива поступливість, готовність прощати інших, готовність виконувати рутинну роботу.

На основі результатів проведеного емпіричного дослідження нами були розроблені відповідні рекомендації викладачам щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.